

KRIITTINEN KATSAUS

4/1996

Sirkku Hellsten:

Kriittinen ajattelu ja yksilön
yhteisöllisyys

Kalevi Suomela:

Yksilöllisyys ja yhteisöllisyys
poliittisessa ajattelussamme

Markku Graae:

Kohti uudistuvaa yksilökäsitystä

Kari E. Turunen:

Arvostukset eli kohdearvot

Mikko Telaranta:

Aistillisuus ja kulttuuri:
mies ja nainen tänään

Kirja-arviointi

Kutsu syyskokoukseen

Miehen ja naisen elämäntiet -seminaari 14.12.1996

Kevään 1997 alustava kurssiohjelma

KRIITTINEN KATSAUS

N:O 4/1996 33. vuosikerta (Katsaus perustettu 1957)

Julkaisija	Kriittinen korkeakoulu ry jäsenlehti
Toimitus	Mikko Telaaranta päätoimittaja Sini Piippo Tarja Riikonen
Ilmestyminen Seuraava numero	Neljä numeroa vuodessa Materiaali viimeistään 10.1.1997
Tilaukset tiedustelut ja osoitteenmuutokset	Kriittinen korkeakoulu Köydenpunojankatu 4 b 00180 Helsinki Avoinna: 9-16 puh 09-612 1511 fax 09-680 2990

ISSN 1237 - 4970

Toimitus vastaanottaa mielellään kirjoituksia lukijoiltaan.
Työtämme helpottaa, jos ne toimitetaan meille levykkeelle
kirjoitettuna.

Artikkeleiden osittainen lainaaminen on sallittua, mikäli
lähde mainitaan.

YKSIÖSTÄ JA YHTEISÖSTÄ AISTEIHIN JA KULTTUURIIN

Katsauksen vuoden 1996 viimeisen lehden teemaksi otettiin pysyvästi ajankohtainen ja pohtimisen arvoinen kysymys yksilön ja yhteisön suhteesta. Suoraan aihetta tarkastellaan kolmessa Kriittisen korkeakoulun johtokunnan jäsenen puheenvuorossa ja epäsuorasti myös kahdessa viimeisessä artikkelissa.

VTL Sirkku Hellsten pohtii yksilön ja yhteisön suhdetta yksilön moraalisen identiteetin kehittämisen näkökulmasta. Länsimaaisessa yhteiskuntakeskustelussa on korostettu oikeuksia velvollisuuksien kustannuksella ja näin moraalisen vastavuoroisuuden, vapauden ja vastuun tärkeä tasapaino on horjunut. Miten on mahdollista, että modernista hyvinvointivaltiosta näyttää kehittyneen itsekkyyden ja moraalisen välinpitämättömyyden kehto? Onko meillä muita kuin materiaalisia yhteisiä tavoitteita? Onko suvaitsevaisuus tosiasiaa vain välinpitämättömyyttä?

Johtaja Kalevi Suomela puolestaan lähestyy aihetta poliittisen ajattelun ja modernismi -keskustelun näkökulmasta. Tällöin voi asettaa kyseenalaiseksi totutut käsityksemme yhteiskuntamalleista ja niiden vaihtoehdoista. Kenties tapamme ajatella sosialistista yhteisöllisyyttä ja kapitalistista yksilöllisyyttä asettaa rinnakkain vääristyneet ratkaisumallit. Jos tarkastelemme yksilö -yhteisö -keskustelua vain toteutettujen valtiomallien tai talousjärjestelmien kautta niin emme tavoita modernin yh-

teiskuntaprojektin kestävää ydin- aluetta. Tässä suhteessa poliittisessa kentässä vasemmiston tulisi löytää uudelleen omat laaja-alaiset juurensa modernismissa ja sen yksilö-yhteisö -keskustelussa.

FL Markku Graae tarkastelee aihetta muuttuvan yksilökäsityksen näkökulmasta. Yksilöllisyys ja yhteisöllisyys tulisi nähdä saman asian eri puoliksi. Yhteisöjen keskinäisyyden tulisi rakentua yksilön riippumattomuuden perustalle. Yhteisön todella työkykyinen yksilö on yhteistyökykyinen ihminen. Yksilöllisyyttä tulisikin tarkastella itseenäisenä yhteistyökynä.

Prof. Kari E. Turusen artikkeli tarjoaa laajemman näkökulman yksilö- yhteisökysymyksille tarkastelemalla yleisemmin arvostusten luonnetta. Käsityksemme yksilöllisyydestä tai yhteisöllisyydestä ovat myös arvostuskysymyksiä. Juuri arvostukset synnyttävät tavoitteita ja ohjaavat valintojamme. Niiden kautta avautuu selkeä näkökulma yleisempään ja vaikeasti hahmotettavaan arvokeskusteluun.

Viimeisenä artikkelina julkaistaan tämän syksyn Aistillisuus ja kulttuuri - yleisöluentosarjan alustukseni Mies ja nainen tänään. Siinä yksilön näkökulmaa tarkastellaan aistillisuutena ja yhteisön näkökulmaa kulttuurina. Pyrkimyksenä tässäkin on tavoittaa hedelmällinen vuorovaikutuksen dialektiikka.

Mikko Telaranta

VTL Sirkku Hellsten, käytännöllisen filosofian laitos, Helsingin yliopisto

KRIITTINEN AJATTELU JA YKSILÖN YHTEISÖLLISYYS

Mikä on yksilön rooli ja vastuu modernissa maailmassa? Mikä on yksilön mahdollisuus vaikuttaa yhteisönsä ja yhteiskunnan kokonaisuutena asioihin? Onko valtio poliittisena yhteisönä vain toisistaan vieraantuneiden ja omaa etuaan ajavien yksilöiden kokoelma? Miksi yksilö ja yhteisö asetetaan nykyään vastakkain ja nähdään ikään kuin toisensa kumoavina tai toisiaan uhkaavina tekijöinä? Miksi modernissa hyvinvointivaltiossa yksilön kyky nähdä itsensä aktiivisena ja vastuullisena moraalisenä ja poliittisena toimijana, tärkeänä osana laajempia sosiaalisia ja poliittisia kokonaisuuksia näyttää nykyään surkastuneen?

Tarkoituksenani on etsiä vastauksia näihin vaikeisiin ajankohtaisiin kysymyksiin pohtimalla yksilön ja yhteisön suhdetta kriittisen ajattelun ja yksilön moraalisen identiteetin kehittämisen näkökulmasta. Tarkastelen ensin vallitsevan individualistisen näkemyksen keskeisiä ongelmia. Sen jälkeen pohdin sitä, miten kriittisen ajattelun oppiminen auttaa meitä yksilöinä hahmottelemaan itsemme tärkeänä ja toimivana osana yhteisöllistä ja yhteiskunnallista elämää. Keskeistä tälle Aristeleelta inspiraationsa saavalle näkemykselle on yksilön merkityksen korostaminen yhteisön kokonaisuuden kannalta. Tämä tarkoittaa sitä, että meistä itse kukin on viime kädessä itsenäinen moraalinen ja poliittinen toimija, mutta nämä inhimilliset kyvyt voidaan ottaa

kokonaisvaltaisesti käyttöön vasta sosiaalisessa yhteistyössä muiden ihmisten kanssa.

Yksilön vastuu

Yksilön roolin sosiaalisessa kokonaisuudessa perustuu ajatukselle, että yksittäiset ihmiset voivat ottaa vastuun omista teoistaan ja niiden seurauksista. Jo pelkästään moraalin olemukseen kuuluu ajatus ihmisen vapaan tahdon tuomasta vastuusta. Ihminen on moraalinen olento juuri sen takia, että ihmisellä uskotaan olevan vapaa tahto. Vapaalla tahdolla tarkoitetaan yksilön mahdollisuutta valita hyvän ja pahan, oikean ja väärän välillä. Näin juuri ihmisen tahdon vapaudesta seuraa se, että ihmiset ovat myös moraalisesti vastuussa teoistaan. Vapauden ja

vastuun vastavuoroisuus onkin kaiken sosiaaliseen elämään kuuluvan moraalilin perusta. Modernissa hyvinvointidemokratiassa yksilön moraalisen vastuun ajatus tulee yleensä esille oikeuksien ja velvollisuuksien vastavuoroisuutena. Silloin kun jollakin ihmisellä sanotaan olevan oikeus johonkin asiaan edellytetään yleensä, että jollakin toisella osapuolella on vastaavasti velvollisuus pitää huoli kyseisen oikeuden toteutumisesta. Me emme siis voi puhua vakavasti yksilön oikeuksista ellei kukaan ole vastuussa niiden toteutumisesta.

Nykyään yksilön oikeudet ovat kuitenkin korostuneet velvollisuuksien kustannuksella. Ihmisellä on yhä enemmän yhä vahvempia oikeuksia, mutta henkilökohtainen vastuu on yhä pienempi. Näin moraalisen vastavuoroisuuden, vapauden ja vastuun tärkeä tasapaino on vähitellen horjunut. Samalla ihmisen kyky hahmottaa itsensä osana yhteisöä on surkastumassa. Vapauden ja autonomian korostaminen on johtanut yksilön kaikkivaipaisuuden harhaan. Jokaisen pitäessä huolta vain itsestään ja omista eduistaan, ihmisten yhteenkuuluvuus horjuu ja keskinäinen riippuvaisuus unohdetaan. Vastuu toisista ihmisistä on siirretty yhä selvemmin yksittäisten ihmisten harteilta yhteiskunnan rakenteisiin. Yksilön vastuun ajatus näyttääkin menettäneen merkitystään sitä mukaa kun hyvinvointipalveluita on siirretty valtiolle.

Tämän ajattelumallin omaksuminen on johtanut siihen, että hyvinvointiyhteiskunnan jäsenet näyttävät välittävän yhä vähemmän toisistaan. Kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin sijaan painottuu omien etujen itsekäs ajaminen ja materiaalisen elintason jatkuva kohottaminen.

Mutta miten tähän tilanteeseen oikein jouduttiin? Miksi modernista hyvinvointivaltiosta, joka alunperin rakennettiin turvaamaan kaikille toimeentulomahdollisuudet, näyttää nyt tulleen itsekkyyden ja moraalisen välinpitämättömyyden kehto? Osa-syynä tähän on moderni atomistinen näkemyksemme oikeudenmukaisuudesta. Tämä moderni oikeudenmukaisuuskäsitys on lähinnä valistuksen rationalismin ja liberalistis-utilitaristisen yhteiskuntaideologian perua. Hyvinvointivaltio on siis rakennettu liberalistis-utilitaristisen perinteen korostamille arvoille eli yksilön autonomian ja ihmisten välisen luonnollisen tasa-arvon ajatukselle sekä hyödyn maksimoimisen ajatuksille. Autonomian ja tasa-arvon vaatimukset edellyttävät valtiolta puolueettomuutta sen suhteen, mitä pidetään ihmiselle hyvänä elämänä. Hyvinvointivaltiossa vallitseva moderni, liberalistinen oikeudenmukaisuuskäsitys vaatii, ettei yksilöitä tule sovittaa yhteen muottiin. Valtion tehtävänä ei ole määritellä sitä, minkälaista elämää meidän itse kunkin tulisi elää. Sen sijaan ihmisillä on oltava vapaus valita omat elämäntapansa ja omat arvonsa.

Yhteiskunnan tehtäväksi jää tällöin sellaisten materiaalistien edellytysten turvaaminen, joiden puitteissa yksilöt ovat vapaita kilvan tavoittelemaan itse kukin omia, hyvinä pitämiään päämääriä.

Hyvinvointivaltion rakennusvaiheessa kuitenkin juuri materiaalistien edellytysten saavuttaminen nähtiin yhteisenä päämääränä, jota kohti pyrittiin. Koska mitään muita yhteisiä arvoja ei haluttu määritellä, ylikorostuu materiaalistien etujen tavoittelu vielä nykyäänkin. Irrottaessaan oikeudenmukaisuus näkemyksen tunteista ja yksityisen moraalien vaatimuksista moraalista moderni liberalistis-utilitaristinen hyvinvointiajattelu on sitonut oikeudenmukaisuuden yhä tiukemmin materiaalistien resurssien distributioon, vaihtoon ja kysymyksiin yksityisestä omaisuudesta ja jättänyt yksilön moraalien kysymykset syrjään. Modernissa hyvinvointivaltiossa yksittäiset kansalaiset määritelläänkin nykyään usein ikään kuin niiden resurssien kautta, joita heillä oli hallussaan ja joiden avulla he voivat vastavuoroisesti osallistua sosiaaliseen elämään eli käydä kauppaa omilla panoksillaan (työvoima, pääoma, erilaiset erikois-kyvyt, jne.). Ihmiset nähdään sen arvoisina kuin mikä on heidän antamansa hyöty yhteiskunnalle. Ilman mitään keskinäistä yhteenkuuluvuuden tunnetta ja käsitystä yhteisistä arvoista moderni yhteiskunta vähitellen väistämättä pirstaloituu pienempien yhteisiä arvoja ajavien ryhmien ja yhteisöjen

temmellyskentäksi. Koska mitään kokoavaa arvojärjestelmää eikä mitään yleisiä hyvän standardeja ole annettu, ei näiden ryhmien välisiin kiistoihin löydy muita ratkaisuja kuin avoimet ja valitettavan usein raa'alla voimalla ratkaistut konfliktit. Toisin sanoen yhteisöllisyyden ja yhteenkuuluvaisuuden puuttuessa yhteiskunnan poliittisella tasolla, ruohonjuuritasolla kuitenkin muodostuu erilaisia uusia ryhmittymiä, joihin yksittäiset ihmiset liittyvät joko etsiäkseen turvaa ja selviä yhteisiä sääntöjä tai purkaakseen turhautumistaan ja patoutunutta epävarmuutta. Näin yksilöllisyyttäkin korostavassa yhteiskunnassa ihmiset päätyvät viime kädessä etsimään omaa moraalista identiteettiään ja arvojaan erilaisten sosiaalisten kollektiivien kautta.

Yksilön moraalinen identiteetti ja yhteisön arvot

Modernissa hyvinvointivaltiossa korostetaan yksilön moraalista autonomiaa ja mahdollisuutta määrätä omasta kohtalostaan. Kuitenkin silloin kun yhteenkuuluvaisuuden tunne on kadotettu, kaikki moraaliset mallit on unohdettu ja jokainen tavoittelee vain omaa yksityistä onneaan, surkastuu myös yksilön kyky tehdä todella itsenäisiä ja samalla moraalisia valintoja. Tällöin saatetaan helposti antaa päättävältä itsensä ulkopuoliselle ryhmälle. Tämä on juuri se ongelmallinen tilanne, jossa yksilön oma päätöksenteko ja ympäristön vaikutus sekoit-

tuvat helposti toisiinsa. Tällöin tulisi-kin muistaa, että vaikka yksilön moraalinen identiteetti on usein löydetävissä vasta yhteisön jäsenyyden kautta, tämä ei tarkoita sitä, että yksilö voi luovuttaa tahtonsa kokonaisuudessaan tietyn yhteisön määräysvallan alaiseksi. Sen sijaan tarvitaan sitä, että yksittäiset ihmiset pystyvät tuntemaan itsensä itsenäisesti ajattelevaksi ja vastuullisesti toimivaksi osaksi erilaisia yhteisöjä; toimijaksi, joka osaltaan vaikuttaa siihen, minkälaisessa yhteisössä elää ja minkälaista yhteisöä yhdessä muiden kanssa rakentaa. Tämä tarkoittaa yhteenkuuluvaisuuden tunteen ja siihen liittyvän vastavuoroisuuden sisäistämistä. Toisin sanoen vasta sitten kun yksittäinen henkilö pystyy identifioimaan yhteisön tärkeänä toimivana jäsenenä, jonka teot vaikuttavat toisiin ihmisiin ja yhteiskunnan kokonaisuuteen, hän pystyy ottamaan täyden vastuun valinnoistaan.

Kuitenkin nykyaikana valtion puolueettomuuden korostaminen on ainakin jossain määrin johtanut siihen, että yksilön on yhä vaikeampi rakentaa moraalista identiteettiään ja toteuttaa moraalista päätöksentekovaltaansa. Sen sijaan ajaututaan henkiseen laiskuuteen ja moraaliseen välinpitämättömyyteen. Tällöin myös suvaitsevaisuuden vaatimus ymmärretään helposti aivan nurinkurisesti. Ihmiset kuvittelevat olevansa suvaitsevaisia silloin, kun he eivät yksinkertaisesti välitä mitään siitä, mitä muille tapahtuu

ja minkälaista elämää itse kullakin on mahdollisuus elää. Näin toisaalta holhoamisen pelko ja moderni yksilökeskeisen päätöksenteon korostaminen sekä toisaalta erilaisten selkeiden yhteisten moraalisten mallien puute onkin saanut meidät kuvittelemaan, että suvaitsevaisuus ja moniarvoisuus tarkoittavat kaikkien elämäntapojen ja toimintamallien kritiikitöntä hyväksymistä. Me emme halua arvostella, antaa neuvoja tai kieltää muita ihmisiä elämästä tietyllä tavalla - emmehan me itsekään halua muiden puuttuvan meidän elämäämme. Meidän tulisi kuitenkin muistaa, ettei suvaitsevaisuus ole sama asia kuin kaiken kritiikiton hyväksyminen tai erilaisuuden vastentahtoinen sietäminen. Suomalaiset ovat hyviä sietämään erilaisuutta. Tämä erilaisuuden sietäminen ei kuitenkaan tarkoita, että ihmiset millään tavalla yrittäisivät ymmärtää tai olla myötätuntoisia toisaan kohtaan. Sen sijaan, että yhteiskunnan jäsenten väliset erot koettaisiin rikkaudeksi ja yksilöllisyyden kehittymisen tukemiseksi, ne nähdään uhkana. Pakolaiset, muut ulkomaalaiset, juopot, huligaanit muuttuvat ikään kuin yhteiskunnan näkymättömiksi tai pikemminkin läpinäkyviksi häiriötekijöiksi. Heitä siedetään niin kauan kuin läheinen henkilökohtainen kosketus vältetään. Niinpä hyvinkin ristiriitaista on se, että yksilöllisyyttä korostava yhteiskunta pyrkii ikään kuin mekaanisesti ajamaan mallia, jossa kaikki kansalaiset kuitenkin viime kädessä ovat hyvinkin

samanlaisia ja uskovat samoihin asioihin ja arvoihin.

Kaikki asiallinenkin toisten asioihin puuttuminen ja toisista välittäminen nähdään yksilön vapauden uhkana. Myös lasten ja nuorten kasvatuksessa pelätään selvien mallien antamista. Tällöin kuitenkin tosiasiaa annetaan tietty malli yhteiskunnan hyväksymälle moraalille: se on oman edun tavoittelu ja moraalinen välinpitämättömyys. Todellinen vapaus kuitenkin edellyttää valinnanmahdollisuuksia ja tiettyjen rajojen olemassaoloa, muuten koko vapauden käsite tai ajatus vapaudesta menettäisi merkityksensä. Ellei mitään elämämalleja tai käytösmalleja anneta, ei nuorilla ole vaihtoehtoja, joiden väliltä he voisivat valita vapaasti, vaan ajaututaan yhteen ja samaan harmautteen, jossa hyvän ja pahan rajat hämärtyvät. Tällöin myös päämäärättömyyden tunne lisääntyy. Vapaus edellyttää vastuuta toisista ihmisistä myös modernissa hyvinvointiyhteiskunnassa. Vapauden hinta on tiettyjen rajojen hyväksyminen ja vastuun kantaminen siitä, että näitä rajoja myös todella noudatetaan.

Juuri tämän vapauden rajallisuuden vuoksi meidän tulisi aina muistaa, että sekin tahto, jota pidämme omanamme, on kuitenkin aina ainakin osittain sidoksissa ympäristöimme arvoihin ja kasvaessamme omaksumiin toimintamalleihin. Maailmankuvamme ja arvojärjestelmämme ovat aika pitkälti kulttuurimme, yhteisöimme ja muiden elämäämme vaikuttavien

tekijöiden muovaamia. Joskus voikin olla vaikea onnistua erottamaan sitä, mitä on itse omaksunut suoraan ympäristön vaatimuksista ja mikä on todellisuudessa oman kriittisen ja itsenäisen valinnan tulosta. Niinpä tullaksemme moraalisesti autonomisiksi toimijoiksi ja löytääksemme oman moraalisen identiteettimme, me joudumme arvioimaan omia spontaaneja reaktioitamme ja mielihalujamme, löytämään itse henkilökohtaiset arvomme, selvittämään omat mielipiteemme ja asenteemme sekä niiden taustat, syyt ja seuraukset. Jotta me voimme kehittyä autonomisiksi moraaliseksi päätöksentekijöiksi meidän kaikkien täytyy siis ainakin jossain määrin selvittää itsellemme se eettisten, esteettisten, uskonnollisten, sosiaalisten, poliittisten arvojen, arvostelmien ja ihanteiden verkko, joka on vaikuttanut meidän käsityksiimme hyvästä ja pahasta, oikeasta ja väärästä. Ilman tietoa laajemmista maailmankatsomuksellisista näkemyksistä ja ilman tutustumista erilaisiin moraalisiin ajatusmalleihin, on kuitenkin vaikeaa oppia ymmärtämään omia valintojaan. Ilman eettistä kasvatusta ja keskustelua erilaisista arvojärjestelmistä, niiden taustasta ja niiden johdonmukaisuudesta, ei yksittäisen ihmisen ole helppo valita erilaisten elämäntapojen ja maailmankatsomuksellisten vaihtoehtojen johdonmukaisuuden välillä. Helpompi on olla välittämättä mistään ja kenestäkään mitään. Näin moraalinen autonomia ja yksilön

vastuullisuus teoistaan näyttää siis selvästi edellyttävän paitsi yksilön tahdon vapautta myös yhteisössä vallitsevien näkemysten ymmärtämistä.

Yksilö voi löytää oman moraalisen identiteettinsä yhteisössä vasta sen jälkeen kun hän pystyy johdonmukaisesti perustelemaan sekä itselleen että muille, miksi hänen valitsemansa arvot ja päämäärät ovat niin tärkeitä. Hänen on opittava tiedostamaan ne ulkopuoliset tekijät, jotka vaikuttavat hänen arvomaailmaansa ja moraalitajuunsa. Kaiken lisäksi hänen tulisi olla kriittinen näitä tekijöitä kohtaan. Tämän näkemysten voi omaksua vain puolueettoman, mutta silti kriittisen ja avoimesti keskustelevan eettisen kasvatuksen ja arvodialogin avulla. Modernissa liberalistisessa perinteessä ja oikeudenmukaisuusajattelussa tämä avoin keskustelu on kuitenkin unohnut. Moraali- ja arvokeskustelu sekoitetaankin nykyään usein morali-soinnin kanssa. Hyvästä elämästä puhuminen nähdään usein virheellisesti yrityksenä puuttua ihmisten yksityisasioihin ja valinnanvapauteen.

Demokratia yksilöiden yhteistoimintana

Tuntuu usein siltä, ettei aina muisteta sitä, että demokratia on aina yhteisöllistä toimintaa, jossa yksittäiset ihmiset pyrkivät yhdessä löytämään parhaat yhteiskunnalliset ratkaisut. Sen toteuttaminen edellyttää siis toisaalta yksilön moraalisen identiteetin kehittymistä ja

toisaalta näiden yksilöiden keskinäistä yhteistyötä. Demokraattisen hallintomuodon erinomaisuutta on usein perusteltu nimenomaan sillä, että demokratia turvaa yksilön oikeudet ja vaikutusmahdollisuudet yhteisöllisessä elämässä. Demokratiassa yksilöt muodostavat yhdessä sen yhteisö, jota he keskenään hallitsevat. Demokratia voi toimia vain kun yksittäiset kansalaiset kasvatetaan eettisyyteen ja opetetaan kriittiseen itsenäiseen ajatteluun. Kriittinen ajattelu toteutuu kuitenkin usein parhaiten yhteisössä käytävän avoimen dialogin ja keskustelun avulla. Vasta yhteisössä voi syntyä sellainen jatkuva prosessi, jonka tuloksena on itsenäisiä laajakatseisia kansalaisia, joilla on kyky itse ajatella omasta puolestaan ja uskallusta välittää myös muista.

Ihmisen yhteisöllisyyden korostaminen ei näin ollen ole riidassa yksilöllisyyden ja kriittisyyden vaatimusten kanssa. Päinvastoin ilman ajatusta yhteisöstä menettäisivät sekä yksilön, moraalin että demokratian käsitteet merkityksensä. Koska ihmiset nähdään moraalisisina olentoina ja moraali tarkoittaa nimenomaan ihmisten keskinäisen kanssakäymisen sääntöjä, koskettavat kaikki moraaliset päätöksemme itsemme lisäksi myös muita ihmisiä; näin ollen ihminen itse asiassa voi toteuttaa ihmisyytensä eli moraalista autonomiaansa vain yhteisön jäsenenä. Demokratiaa ja ihmisten välistä yhteistyötä ei ole olemassa ilman yksilöiden muodostamia yhtei-

söjä. Pelkästään demokraattisen itsehallinnon käsite edellyttää ihmisen yhteisöllisyyden ymmärtämistä. Itsenäisistä päätöksistämme ja yksilöllisistä päämääristämme huolimatta me kaikki kuulumme erilaisiin yhteisöihin. Meistä itse kukin on erilaisten yhteisöjen jäsen ja maailmanlaajuisesti ajateltuna jokainen ihminen on koko ihmisyyteen jäsen.

Yksilön vapauden ja vastuun vastavuoroisuus tulisi ymmärtää tällöin siten, että jokaisen yksilön ajatellaan olevan merkittävä osa suurempaa kokonaisuutta. Tämän kokonaisuuden ei välttämättä tarvitse tarkoittaa mitään tiettyä tarkasti määriteltyä ja sitovaa yhteisöä, vaan erilaisten yhteisöjen maailmanlaajuisesta verkostoa. Vaikka me näin korostaisimme ihmisen yhteisöllisyyden merkitystä, ei meidän silti tarvitse välttämättä luopua yksilöllisyyden ajatuksesta ja yksilön autonomiasta. Päinvastoin me voimme ajatella esimerkiksi, että meidän itse kunkin päämäärät toteutuvat parhaiten silloin, kun me olemme sopusoinnussa muiden ihmisten, luonnon ja muun ympäristömme kanssa. Tällöin ihmisten välisen yhteistyön ei tarvitse ajatella perustuvan vain rationaaliselle egoismille, vaan pikemminkin keskinäisen riippuvaisuuden ymmärtämiselle. Sen sijaan että ihmisen yhteisöllisyys nähtäisiin liberalistisen perinteen tavoin välttämättömänä pahana, voidaan se nähdä ihmisen olemukselle tyypillisenä piirteenä ja voimavarana. Jos me haluamme uskoa

vain ajatuksen ihmisen parantumattomasta itsekkyydestä, me emme toteuta kaikkia mahdollisuuksiamme ihmisinä. Silloin kun itsekkyyks on oikeudenmukaisuuden lähtökohta eikä mitään tavoiteltavaa ideaalia haluta määritellä, ei meille jää paljoakaan varaa yhteiskunnan parantamiseen. Meillä ajattelevina ja tuntevina ihmisinä on kuitenkin mahdollisuus pyrkiä kohti parempaa elämään. Ihmisen yhteisöllisyydestä puhuttaessa meidän ei tarvitse tarkoittaa mitään ennalta määrättyä ihmiselle tyypillistä elämää tai tietyn paikan toteuttamista yhteisössä. Pikemminkin yhteisöllisyyden voidaan ajatella yksinkertaisesti tarkoittavan sitä, että jokainen ihminen voi löytää omat moraaliset ja poliittiset voimavaransa silloin, kun hän itse ymmärtää olevansa osa kokonaisuutta ja löytää itselleen mieluisan tehtävän tässä kokonaisuudessa.

Yksilön ja yhteisön suhteessa tärkeintä on näin kokonaisuuden hahmottaminen ja keskinäisen riippuvaisuuden ymmärtäminen. Omia päämääriä ei tule nähdä kokonaisuudesta irrallaan olevina itsekkäinä tavoitteina, vaan pikemminkin laajemman kokonaisuuden osina. Jokainen ihminen on yksittäinen osa suurempaa kokonaisuutta ja siten vastuussa paitsi itsestään myös kokonaisuuden muista osista. Näin vastuu toisista ihmisistä tulee keskeiseksi. Me tiedämme, että yhden osan ollessa toimintakyvytön, voi koko systeemi kaatua. Tämän vuoksi itse kunkin on pidettävä huolta

paitsi itsestään myös muista tämän kokonaisuuden osista. Jokainen on näin vastuussa omasta elämästään siten, että hän ymmärtää tämän vastuun ulottuvan myös muihin ihmisiin.

Miehen ja naisen elämäntiet

Seminaari Kriittisellä

korkeakoululla

lauantaina 14.12.1996

Seminaarin tavoite

Seminaarissa tarkastellaan miehen ja naisen identiteettiä sekä muuttuvia rooleja. Mistä ammennamme käsityksiämme mieheydestä ja naiseudesta? Miten muuttuvat työnkuvat ja elinkeinoelämän rakenteet tai muutokset perheen rooleissa vaikuttavat käsityksiimme sukupuolesta? Millaisia ideaaleja eri aikoina miehistä ja naisista korostetaan?

Seminaari koostuu alustuspuheenvuoroista ja niiden pohjalta käytävistä keskusteluista sekä naisen ja miehen muusiikista.

Alustajat

Johtaja, VTM **Tapani Sihvola**
Taiteellinen johtaja, ohjaaja **Ritva Siikala**

Taiteellinen johtaja, FK **Jukka O. Miettinen**

Seminaarin ohjelma

- 11.00 Seminaarin avaus
Pääsihteeri Mikko Telaranta
- 11.15 Miehen moninaisuus -
olemisen keveys ja synkkyiden
syöverit
Tapani Sihvola
- 12.45 Pientä tarjoilua
- 13.15 Elämäni naiset ja naiskuvat -
matka 40-luvun saparopäästä
90-luvun Raivoisaksi Ruusuksi
Ritva Siikala
- 14.45 Tauko
- 15.00 Säröjä roolissa - gay-
näkökulma sukupuolirooleihin
Jukka O. Miettinen
- 16.30 Pientä tarjoilua
- 17.30 Naisen ja miehen lauluja
- 18.30 Päätös

Seminaaripaikka ja ilmoittautuminen

Kriittinen korkeakoulu, Köydenpuno-
jankatu 4 b, sisäpihalla,
puh 09-612 1511, fax 09-680 2990.
Käytännön järjestelyjen vuoksi semi-
naariin on ilmoittauduttava etukäteen
viimeistään 9.12.1996. Ilmoittautumi-
nen on sitova. Seminaariin voidaan
ottaa 50 osallistujaa.

Osallistumismaksu

Osallistumismaksu on 150 mk,
Kriittisen korkeakoulun jäsenet ja o-
piskelijat 100 mk.

Osallistumismaksu sisältää pientä tar-
joilua.

Yhteistyössä OK-opintokeskuksen kanssa.

Johtaja Kalevi Suomela

YKSILÖLLISYYS JA YHTEISÖLLISYYS

POLIITTISESSA AJATTELUSSAMME

Lähes koko pian päättymässä olevan vuosisatamme ajan ihmisten ajattelua ovat hallinneet mielikuvat vallankumouksesta ja yhteiskuntajärjestelmien - kapitalistisen ja sosialistisen - välisestä valtataistelusta. Useiden sellaisenkin ihmisten ajattelussa, jotka eivät itse ole tunnustautuneet minkään suuntauksen sosialisteiksi, kapitalismi on edustanut taantuvaa, välttämättä väistymässä olevaa rakennetta ja sosialismi nousevaa, tulevaa yhteiskunnan rakennetta.

Kysymys yksilöllisyyden ja yhteisöllisyyden dialektiikasta on myös kytketty edellä mainittuun ajatusrakennelmaan: assosioituvia sanapareja ovat olleet yhtäältä kapitalismi ja yksilöllisyys, toisaalta sosialismi ja yhteisöllisyys. Nyt kun ns. sosialismin vuoden 1989 vallankumousten ja niitä seuranneen Neuvostoliiton hajoamisen seurauksena nähdään kuolleen, yksilöllisyys näyttää perineen lopullisen voiton yhteisöllisyydestä.

Sen jälkeen kun japanilais-amerikkalainen historioitsija Francisco Fukujama tapahtuneen mullistuksen jälkeen kiirehti jo julistamaan historian loppuneen, tarkoittaen pitävänsä nykyistä länsimaista kulttuuria ja yhteiskuntarakennetta ihmiskunnan lopullisena ja korkeimpana järjestysmuotona, monet ovat kuitenkin herenneet epäilemään. Epäilijöiden silmissä voittanut yksilöllisyys näyttäytyykin egoismina, jolle pohjautuva talous- ja yhteiskuntajärjestelmä ei mitenkään voi olla historian loppu. Se

olisi maailman köyhille ja oikeudettomille liian julma tulevaisuuden visio.

Entäpä, jos tämä koko optiikka - katsettamme lähes vuosisadan vänginnut -onkin täysin harhainen? Ovatko ajatuksiamme hallinneet väärä vallankumous ja väärät järjestelmämallit? Olemmeko suhtautuneet tarjottuihin järjestelmämalleihin liikaa niiden propagandistisen itseymmärryksen - face value'n -perusteella? Moni seikka tuntuu nyt puhuvan sen puolesta, että yksilöllisyys-yhteisöllisyys-assosiaatiomme ovat olleet joko väärin päin järjestelmiin kytkettyjä tai järjestelmäassosiaatioina - toisin päin käännettyinäkin - täysin mahdottomia. Järjestelmävaihtoehdot, joita olemme pitäneet ainoina mahdollisina, näyttäytyvätkin nyt vain historian sivujuonteena.

Oireena uuden hahmotuksen kaipuusta on yhteiskunta- ja historiatieteiden piirissä virinnyt voimakas kiinnostus modernismia kohtaan. Uutta hahmottavana, 20. vuosisadan itseymmär-

rystä korjaavana ja siihen samalla etäisyyttä ottavana, tämä tiedemaailman keskustelu on ilmeisesti vasta aluillaan. Sen poliittisia, esim. journalismissa ja puolueohjelmakirjallisuudessa ilmeneviä vaikutuksia saamme ilmeisesti vielä jonkin aikaa odotella, puhumattakaan vanhan optiikan murtumisesta suuren yleisön tajunnassa. Erään tunnetun filosofin sanoin: menneiden sukupolvien ajatukset painavat lyijyn raskaina ohimoitamme.

Uudessa modernismiin katsovassa optiikassa kuva yhteiskuntamuotojen ja niiden tajunnanvastikkeiden liikkeestä voi olla esim. seuraavan kaltainen. Valistus mursi vanhan poliittisen järjestyksen - ancien régime - legitimaation. Ranskan vallankumous 1789 kohosi symboliksi, joka merkitsee modernin aikakauden ensimmäistä läpimurtoa vanhassa maailmassa (uudella mantereellahan amerikkalaiset ehtivät edelle jo vuonna 1776). Oleellista legitimaation muutoksessa oli suvereniteettiperustan - ts. vallan perimmäisen lähteen - kiinnittyminen kansaan. Kansasta kokonaisuudessaan, jäänöksettömästi, tuli uusi poliis, valtion muodostava yhteisö. Juuri tätä tarkoittivat 1700-luvun lopun suuret ihmisoikeuksien julistukset. Jumala sääty-yhteiskunnan oikeuttavana instanssina pantiin viralta, tai joissakin tapauksessa otettiin uuden kansansuverenisuuden takaavaksi partneriksi.

Modernin valtiollinen muoto on tasavalta. Se perustuu uskolle ihmisen - siis potentiaalisesti kaikkien ihmisten - täysikäisyyteen: tiedolliseen ja taidolliseen autonomiaan ja oman elämän

hallintaan, samalla tietysti kykyyn kohdata yhteisöllisen, poliittisen toiminnan vaatimukset.

Historiallinen materialismi siten tulkituna, että tuotantovoimien ja sivilisaation kehitys Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa loivat edellytykset modernin poliittisen kansalaisen idean synnylle, on varmasti oikeassa. Samalla tämä sivilisaation ja politiikan yhteyttä valottava tarkastelu tekee täysin ilmeiseksi, miksi modernin valtio- ja kansalaisihanteen toteutuminen on vieläkin niin toivottomasti kesken: köyhyydestä sikiävää sivistymättömyyttä, tietämättömyyttä ja poliittista syrjäytymistä on vielä niin paljon, että henkinen täysikäisyys ei ole läheskään koko väestön ominaisuus edes vauraimmissa maissa.

Modernin alkuperäisessä optiikassa konservatismi puolusti ancien régimeä ja sen legitimaatioperustoja, tasavaltalaisia kansansuvereniteettiä nojaavia uudistusoppeja olivat liberalismi ja sosialismi. Miksi nämä kaksi viimeksi mainittua yhteiskuntafilosofiaa eivät jääneet yksin kiistelemään modernin aikakauden poliittisesta herruudesta? Seuraava vastaus saattaa kuluvaan vuosisatamme järjestelmävaihtoehtoihin kiinnittyvässä optiikassa tuntua hätkähdyttävältä, mutta pidemmässä moderniin kiinnittyvässä perspektiivissä se on ilmeinen.

Venäjän vallankumous ensimmäisen maailmansodan loppunäytöksenä ei rakentanut, eikä edes alkanut rakentaa mitään sosialismia. Sen sijaan se jatkoi venäläistä ancien régimeä antamalla sille kuitenkin uudet hallitsijat ja

modernilta näyttävän kansansuvereniteettiin ideologisesti vetoavan legitimaation. Valistuksen modernisaatio-ihanteiden kannalta katsottuna tämä oli suunnattoman suuri historiallinen huijaus. 1800-luvun uudistusaatteiden näkökulmasta sosialismin piti tarjota liberalismiakin enemmän kansalaisuutta ja nojata liberalismiakin täysikäisempään ihmiseen. Mutta mikä sivilisaatio on tuottanut vähemmän täysikäisyyttä ja kansalaisuutta kuin sosialisminsa rakentamisella ylpeillyt kommunismi?

Sosialismi kommunismin tarjoilemassa muodossa ei siis ollutkaan moderni projekti, vaan regressio. Mutta kommunistisen maailman ulkopuolinen sosialismi, sellaisena kuin se ilmeni työväenliikkeenä ja vasemmistopuolueina, oli niin suuresti oman teorianmuodostuksensa sokaisema, että se ei tätä ymmärtänyt, vaan piti kaikessa oleellisessa kommunismin sosialistista legitimaatiota totena. Se oli hyvinkin kriittinen Neuvostoliiton poliittisen järjestelmän epävapautta kohtaan, mutta hyväksyi talousjärjestelmän sosialismiksi. Näin syntyi ajatusvääristymä järjestelmien kilpailusta.

Kohta, johon maailma on tuijottanut seitsemän vuosikymmentä silmänsä kipeiksi, on tuotantovälineiden valtiollinen omistus. Se kiistämättä on järjestelmäkriteeri, mutta ei sosialistisen modernismin kannalta suinkaan primäärinen, eikä mitenkään välttämätön. Kriteerin poliittinen voima on ollut sen suunnattomassa yksinkertaisuudessa. Sitä on ollut sekä helppo kannattaa, että helppo vastustaa. Huolettisempi ajattelu

olisi voinut jo toista sataa vuotta sitten tuottaa sosialismin primääriseksi kriteeriksi sen, mitä Habermas on kutsunut kommunikatiivisuudeksi ja sen edellytyksenä herruudettomaksi keskustelun tilaksi. Tämä poliittinen järjestelmäkriteeri olisi kuitenkin ollut paljon pehmeämpi, ja siksi intellektuaalisesti paljon vaikeampi.

Ehkä kuitenkin vähitellen alkaa valjeta, että kommunismissa ei ollut oleellista talousjärjestelmää, sen väitetty sosialistisuus, vaan poliittinen järjestelmä, totalitarismi. Modernina totalitarismina kommunismi tulee ajatuksissamme paikantumaan fasismin rinnalle. Viimeainnollisesti se loisi itselleen modernin kansansuvereenisuuteen pohjaavan legitimaation: fasismissa kansan tahto olennoitui kaikkivaltiaassa johtajassa, kommunismissa se olennoitui kaikkivaltiaassa puolueessa.

Modernin liberalismien tai liberalistisen modernismin alkuperäisistä tavoitteista jäivät konservatismin ja modernien totalitaristen aatteiden puristuksessa jäljelle lähinnä talousopit. Poliittinen liberalismi surkastui demokraattisen muodon vaatimukseksi ilman täyden -aikuisen, osallistuvan ja universaalin -kansalaisuuden ideaa, jota talouden rakenteen olisi vain tullut toteuttaa. Tällaisena typistettynä aatteena liberalismien kohtalona on myös ollut muuttuminen olemassa olevien epäoikeudenmukaisten valtarakenteiden legitimaatioksi porvarillisen järjestyksen voitettua 1800-luvulla lopullisesti talouden piirissä aikaisemmat

sääty-yhteiskunnan perittyihin etoukeuksiin perustuvat rakenteet.

Fukujaman visiossa kapitalismi voitti lopullisesti sosialismin, samalla individualismi kollektivismiin. Näin voi kuitenkin olla vain, koska hänen katseensa on ollut kiinnittyneenä historian suuren liikkeen näkökulmasta väärään, vain tilapäiseksi osoittautuneeseen kamppailuun. Länsimainen kulttuuri - ja koska se on tullut universaalkiksi, sen mukana globaalinen kulttuuri - on poliittisten filosofioidensa perusteita haakiessaan palaamassa modernismin alkujuurille. Jos 1800-luku oli restauraation aikaa ja 1900-luku regressioiden aikaa, niin seuraavan vuosituhaten ensimmäisestä vuosisadasta on ilmeisesti, tai ainakin mahdollisesti tulossa uusi 1700-luku, uusi valistuksen aika, tällä kerralla kuitenkin suunnattoman paljon paremmin edellytyksin toteuttaa poliittista ja yhteiskunnallista modernisaatiota.

1900-luvun poliittisesta kuonasta puhdistautuneina liberalismi ja sosialismi voivat hyvinkin edelleen olla ne poliittiset filosofiat, joiden paaluttamassa jännitteisessä kentässä tulevan vuosisadan poliittiset debatit - demokratian heruudettomuutta hakevissa tiloissa - käydään, ja joihin myös kiinnittyvät yksilöllisyyden korostamisen ja yhteisöllisyyden korostamisen ikuiset momentit. Syntymisensä vaiheessa - in statu nascendi - liberalismia ja sosialismia yhdistivät useammat asiat kuin erottivat. Tämän tiedostaminen ja tähän palaaminen on tulevan vuosisadan poliittisen viisauden ydin. Yhteistä näille poliittisille filosofioil-

le oli ennen muuta yksilön aidon kansalaisuuden ihanne, ja sen pitäminen olemassa olevan yhteiskunnallisen todellisuuden kritiikin ja siihen kohdistettujen muutosvaatimusten lähtökohtana.

Jos hahmoteltu visio toteutuu, niin totalisoivasta järjestelmävaihtoehtojen harhasta siirytään todelliseen politiikkaan, jossa keskustelujen ja päätöksenteon kohteina ovat yhteiskunnan lukemattomat erilaiset instituutiot - yhteiskunnan alajärjestelmät, jos niin halutaan - ja uudet sosiaaliset innovaatiot. Jokaista tällaista keskustelua tulevat keskeisesti hallitsemaan seuraavat kaksi kysymystä: kuinka paljon puheena oleva systeemi tekee tilaa yksilöllisyyden toteutumiselle ja kuinka paljon se huolehtii yhteisöllisesti mahdollisuuksien turvaamisesta kailalle.

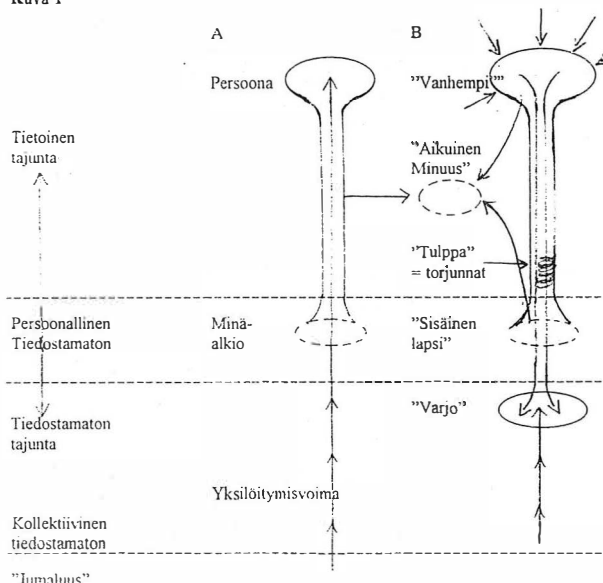
Vain järjestelmävaihtoehtojen totalisoiva ja harhainen perspektiivi on voinut tuottaa epäilyn ja keskustelun hyvinvointivaltion pysyvyydestä. Kuten Suomessa marraskuun alussa vierailut John Kenneth Galbraith sanoi, hyvinvointivaltio on parasta, mitä kuluva vuosisata on tuottanut, ei sitä voi peruuttaa. Kuitenkin ennen kaikkea hyvinvointivaltiota puolustavalle vasemmistolle paluu modernismin ja oman historiansa juurille tulee olemaan tuskallista, koska järjestelmävaihtoehtojen harha on sallinut sille suhteessa olemassa olevaan valtaan paljossa vastuuttoman ja vaativan vapaa-
matkustajan alaikäisen asenteen. Siihen ei poliittista aikuisuutta hakevassa maailmassa kenelläkään ole enää varaa.

Uuden vuosisadan myötä meidän poliittinen yhteisökäsitemme myös laajenee. Jos se nykyisellään kiinnittyy lähinnä valtioon ja kuntaan, niin tulevaisuudessa se rikastuu pienyhteisöillä kuten perhe ja työorganisaatio, verkostoilla kuten intressi- ja harrastusyhteisöt ja suuryhteisöillä, joita organisaatioesimerkkeinä edustakoot vaikkapa Euroopan unioni ja Yhdistyneet Kansakunnat. Moderni polis on monikerroksinen, ja kaikilla sen tasoilla oleellisen poliitiikan sisällön muodostaa yksilöllisyyden ja yhteisöllisyyden dialektiikan yhteensovittaminen.

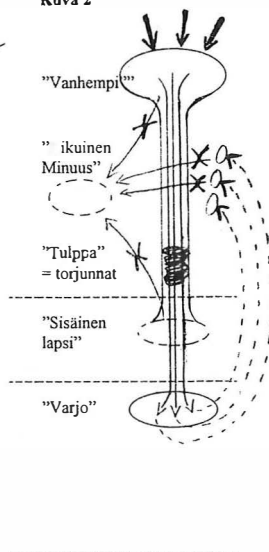
KORJAUS

Kriittisen katsauksen edellisessä numerossa 3/1996 julkaistun Tuulikki Saariston Mystiikka ja mielenterveys -artikkeliin kuuluvat piirroksot olivat valitettavasti jääneet pois. Pahoittelemme tapahtunutta.

Kuva 1

Kuva 2

Markku Graae, fil.lis.

KOHTI UUDISTUVAA YKSILÖKÄSITYSTÄ

Yhteistoiminnan tarve

Vallitseva järjestelmäajattelu on tullut loppusuoralle. Syyt ovat osin taloudellisia ja osin tyytymättömyyden aiheuttamia. Yhteisön tai yrityksen ajattelemisen järjestelmäksi näyttää yhä enemmän älylliseltä virtuaalitodellisuudelta, joka on irti elämän tosiasiallisuudesta eli elämismaailmasta. Vastapainoksi on syntynyt aktuaalisuudessa elävää verkostoajattelua.

Järjestelmäajattelu toimii ylhäältä alas päin ja pyrkii hallitsemaan yksittäiset ilmiöt ja yksilöt. Verkostoajattelu toimii alhaalta ylöspäin ja etsii sellaista tilannekohtaista yksilöiden järjestymistä, joka tuottaa yhteistoiminnan kautta toimintasynergiaa. Järjestelmäajattelu ei kykene hyödyntämään yksittäisten yksilöiden todellisia resursseja, joten tuloksena on resurssihaaskausta. Toisaalta yksilöt ovat tyytymättömiä siihen, ettei heillä ole tilaa omalle yksilöllisyydelleen. Järjestelmäajattelu aiheuttaa ulkokohtaista suhtautumista ja asennoitumista ja siten myös vastuun pakenemista. Verkostoajattelussa lähdetään aktuaalisesta tilanteesta ja etsitään sellaista keskinäistä järjestäytymistä, jonka avulla tavoitteet voidaan saavuttaa.

Järjestelmäajattelu neutralisoi yksittäisyyttä, erilaisuutta ja omalaatuisuutta. Järjestelmän hintana on samanlaisuminen ja yhdenmukaistuminen. Esimerkiksi liikennejärjestelmän toimiminen edellyttää yhdenmukaiseksi neutralisoitunutta käyttämistä järjestelmässä mukana olevilta. *Ei voi olla järjestelmää aidosti ainutkertaisia ilmiöitä varten.* Verkostoajattelu lähtee aidosti ainutkertaisista ilmiöistä ja yksilöistä ja etsii keskinäisyyden mahdollisuuksia. Tämän hintana on kaikkien yleisten periaatteiden, sääntöjen ja niitä tukevien arvojen ja moraalin kumoutuminen. Aforistisesti tämä merkitsee ajatusta: on väärin toimia periaatteiden mukaan. Ainutkertaisuuden huomiointi edellyttää, että jokaista kohdellaan hänen ominaislaatunsa mukaisesti. Yleisten moraalisten periaatteiden tilalla ovat yksilön kyvyt toimia eettisesti ja kohdella toista hänen oman olemuksensa mukaisesti.

Järjestelmäajattelu ilmenee yhdenmukaista käyttämistä edellyttävänä ja vaativana moraalina. Verkostoajattelussa maailmaa katsotaan yksittäisten yksilöiden silmin ja jokainen toimii oman harkinta- ja arvostelukykynsä mukaisesti. Oman harkintakyvyn suojele ja varjelu on eettisyyttä. Näin ajatellen moraaliksi ja eettisyydeksi ovat keskenään so-

dassa olevia vastavoimia. Moraalin perustana oleva järjestelmäajattelu on kuitenkin niin vallitseva, että se polkee jalkoihinsa yksilöiden eettiset pyrkimykset käyttäen omaa harkintakykyään.

Sumea algoritmi

Yksinomainen järjestelmäajattelu maksetaan yksittäisyyden ja ainutkertaisuuden hinnalla. Järjestelmäviriteinen yhteisö ei anna luonnollista tilaa yksilöllisyydelle. Yksilöt ovat järjestelmän pelinappuloiden asemassa. Verkostoajattelu puolestaan lähtee yksilöiden ainutkertaisuudesta, mutta maksupuolella on yhdensuuntaisuuden ja pitkäjänteisen päämääräisyyden puute. Mitä enemmän yhteisössä on yhteisökuria, sitä vähemmän yksilöillä on tilaa yksilöllisyydelleen ja siten myös itsenäiselle toiminnalle. Toisaalta mitä vähemmän yhteisössä on yhteisökuria, sitä vähemmän on yhteistä päämääräisyyttä.

Järkevä yhteisö joutuu tekemään sumean ratkaisun järjestelmäajattelun ja verkostoajattelun välillä. Yhteisökuria on oltava niin paljon, että muodostuu yhteistä tavoitteisuutta, mutta yksilöille jää tilaa itsevastuulliseen yksilöllisyyteen. Verkoston edellyttää yksilöiden itsekuria on oltava niin paljon, että yksilöiden ainutkertaiset osaamisresurssit tulevat käyttöön. On tehtävä kompromissi yhteisökurin ja yksilöiden itsekurin välillä. Mitä enemmän on moraalista yhteisökuria, sitä vähemmän on yksilöiden eettistä itsekuria, joka merkitsee myös yksilöiden omaa työuria.

Mitä enemmän on yksilöiden itsekuria, sitä vähemmän tarvitaan toimintaa suuntaavaa yhteisökuria. Yritys ei tule toimeen ilman yksilöiden itsekuria. Suorituskykyisessä yhteisössä ei itsekuria voida koskaan korvata yhteisökurilla.

Suorituskykyinen yhteisö joutuu tekemään sumean ratkaisun järjestyksen ja epäjärjestyksen välillä. Voidaan myös sanoa, että se joutuu tekemään sumean ratkaisun yksilöllisyyden tukemisen ja järjestysvaatimusten välillä. Vanhentuvan ajattelun mukaan yhteistoiminnan ideaalina on järjestelmän puhtaus. Yksilöllisyyttä etsivän kapitaliikkeen kannalta ideaalina on puhdas yksilöverkosto. Nämä kaksi vastakkaisista pyrkimystä ovat aina olemassa jokaisessa yhteisössä ja yrityksessä. Yhteisön toimintakyky edellyttää, että niiden välillä tehdään kompromissiratkaisu.

Yksilöiden kyky itsekuriin on vajaan ja yksipuolinen yhteisökuri johtaa terroriin. Kompromissien tekoa vaikeuttaa se, että järjestelmäkurin muuttaminen on vaikea operaatio järjestelmä summaa helposti - luonteensa takia - yli tilannekohtaisten vaatimusten ja tarpeiden. Tämä on järjestelmäajattelun synnyttämää älyllistä virtuaalitodellisuutta. Toisaalta kompromissin tekoa vaikeuttaa se, että aktualisuusvaatimusten kannalta järjestelmä on aina myöhässä. Yksilöiden kannalta järjestelmä laahaa ja järjestelmän kannalta tilannekohtaisuus sotkee tavoitteisuuden. Äly ja aktualisuus ovat kaksi

eri maailmaa. Ne muodostavat jännitekentän, jossa jokainen yhteisö ja yritys elää.

Arvohuijaus

Yksipuoliseen järjestelmääjatteluun ei enää ole varaa, sillä se merkitsee käytössä olevien yksilöllisten resurssien haaskausta. Siitä pitävät kiinni enää yhteisöt, joilla ei ole selvää tulosvastuuta ja jotka maksattavat ylläpitonsa muilla. Perustelut ovat sosiaalisia, sivistyksellisiä tai kulttuurisia. Yksipuolinen järjestelmääjattelu on näiden perustelujen kätkössä. Se kätketään myös arvoargumenttien taakse. Tällaisia arvoargumentteja ovat tasa-arvoisuus, suvaitsevaisuus ja demokratia. Nämä argumentit näyttävät vetoavan oikeudenmukaisuuteen, mutta tosiasiaassa ne saavatkin merkityksensä järjestelmääjattelusta. Asia paljastuu, kun huomaa näiden arvojen mekaanisen merkityssällön.

Tasapuolisuus ei kunnioita ketään. Yksilön itseharkinta- ja arvostelukyvyn kunnioittaminen johtaa kriittisyyteen suhteessa sosiaalisuuteen, sivistykseen ja kulttuuriin samoin kuin tasa-arvoisuuteen, suvaitsevaisuuteen ja demokratiaan. Nämä palvotut sanat voidaan nähdä vallanhaluisen yhdenmukaistamisen välineinä. Näille sanoille voidaan antaa myös eettinen merkitys. Sosiaalisuus voi merkitä harkintakykyisten yksilöiden keskinäisyyttä. Tasa-arvoisuus voidaan nähdä konemetaforan kautta: Hyvässä koneessa kaikki

osat ovat sen toiminnan kannalta yhtä tärkeitä niiden arvosta ja tehtävästä riippumatta. Suvaitsevaisuus on yksilön silmin katsottuna arvostelukykyyä edellyttävää suhtautumista. Sivistyksen ja kulttuurin yhdenmukaistava pyrkimys on ilmeinen. Järjestelmääjattelu piilovaikuttaa arvoissa.

Yhteisöllinen yksilöllisyys

Järjestelmääjattelu maksattaa itsensä yksilöllisyydellä ja ainutkertaisuudella. Verkostoajattelu maksattaa itsensä päämääräisyyden hinnalla. Yhteisön tai yrityksen on tehtävä ratkaisunsa näiden vastapoolien välillä. Tällaiseen ratkaisuun sisältyy vaatimus uudenlaisesta yksilökäsityksestä. Yksilöllisyys ja yhteisöllisyys on ymmärrettävä saman asian eri puoliksi. Esimerkiksi vaativa työtiimi edellyttää vahvaa sitoutumista eikä siitä selvitä ilman yksilökäsitystä, joka on synteesi yksilön riippumattomuudesta ja yhteisöllisyydestä. Yksilön riippumattomuus on ymmärrettävä keskinäisyyden perustaksi ja keskinäisyys on ymmärrettävä yksilöiden riippumattomuuden toteutumiseksi.

Vain vapaa kykenee sitoutumaan. Itsensä epävapaaaksi kokeva ei kykene sitoutumaan edes parisuhteeseen. Itsensä riippumattomaksi ja vapaaksi kokeva ihminen tietää, että hän tarvitsee muita kyetäkseen toteuttamaan itseään ja tavoitteitaan. Monet ihmiset sanovat, että he ovat yksintekijöitä. Yhteistyökyky on kuitenkin ihmisen perusominaisuuksia aivan samoin kuin

ajatteleminen ja puhuminen. Yhteistyökykyjä voi harjaannuttaa aivan kuten kaikkia muitakin kykyjä. Ihminen joka vetoaa siihen, että hän osaa toimia vain yksin ei ole halukas harjaannuttamaan yhteistyökykyjään. Taustalla on kenties piintyneitä tottumuksia, ikäviä ihmishuhtokokemuksia, ylimielisyyttä, itseluottamuksen puutetta tai pelkoja suhteessa yhteistyön asettamiin vaatimuksiin.

Yleiskulttuurissa oleva käsitys yksilöstä vaikeuttaa merkityksellisen yhteistyön mahdollisuuksia. Yhteisön yksikkönä pidetään itsestään selvästi yksittäistä yksilöä. Tämä on jonkinlaista egoindividualismia. Yksilö käsitetään itseriittoiseksi yksiköksi. Tästä käsityksestä pidetään kiinni vaikka kokemus puhuu aivan muuta. Yhteisön todellinen yksikkö on yhteistyökykyinen yksilö. Ihminen on yksilö ja yksilöllinen suhteessa johonkin toiseen yksilöön tai toisiin yksilöihin. Yksilöllisyys paljastuu toiminnassa.

Yhteistyö on antamista. Kauan ei katsota sitä, joka on vain ottamassa. Yhteistyön ihannekuvana voisi olla agape - rakkauden ateria - jossa jokainen on tuonut pöytään oman osuutensa yhteisesti jaettavaksi. Se jolla on paljon annettavaa tuo enemmän, se jolla on vähemmän tuo vähemmän, mutta jokainen kykyjensä mukaan. Yhteistyö tarvitsee ihannekuvansa, joka antaa sille tarkoitusta, mieltä ja merkitystä. Sillä joka antaa on oikeus ottaa, sillä joka ottaa on velvollisuus antaa. Yhteistyö-

mahdollisuudet kaatuvat, jos tämä tasapainoperiaate ei ole voimassa.

Tiimi on yhdessäosaamista ja parhaimmillaan yhdessä onnistumista. Tulos on saatu aikaan yhdessä. Juuri tämä muodostuu tiimien kehittymisen esteeksi. Tulos muodostuu yksilöiden välissä. Kenenkään osuutta tulokseen ei voida tarkasti määritellä. Ei voida tarkasti sanoa kuka ajatteli ja kuka muotoili, kuka esitti idean ja kuka kehitti siitä tavoitteen, kuka esitti tärkeän kysymykseen ja kuka löysi vastauksen. Yksilösuorituksia arvostetaan kohtuuttoman paljon suhteessa yhteissuorituksiin. Henkilökohtaiset meriitit ovat ratkaisevassa asemassa monissa instituutioissa. Kuka työhönottaja on ensisijaisesti kiinnostunut hakijan tiimi- ja yhteistyökokemuksista? Kuitenkin juuri hyvää yhteistyökykyä työyhteisöt tarvitsevat. Yksilön osaaminen toteutuu yhteistyössä ja todennäköisesti olemme menossa kohti aikaa, jolloin yhteistyökykyisyys saa yhä suuremman merkityksen. Kenties kohta on aika jolloin yksilöllisyys ymmärretään *itsenäiseksi yhteistyökyvyksi*.

Tiimityön edellyttämä ihmiskäsitys

Yhteistyö edellyttää keskinäisyyteen perustuvan ihmiskäsityksen. Kysymys on tavasta identifioitua yksilöksi. Käsitys itseriittoisesta yksilöstä, joka teuttaa itseään ympäristössään ja maailmassa ei riitä motivoimaan merkityksellistä yhteistyötä. Ihmiskäsityksen on oltava sellainen, että se antaa todelli-

sen ja ensisijaisen merkityksen keskinäisyydelle. Kysymys ei kuitenkaan ole pelkästään kollektiivisuudesta. Etsitään ihmiskäsitystä, joka yhdistää synteesiksi yksilövapauden ja keskinäisyyden. Tiimin kehitysprosessin kriittisissä vaiheissa vain *yhteisöllinen ihmiskäsitys* auttaa pääsemään eteenpäin ja takaa tiimin edistymismahdollisuuden. Kuinka monet yhteisöt kaatuvat siihen, että sen jäsenet kriittisissä tilanteissa vetäytyvät liioiteltuun itsevarjeluun yksilökäsityksensä takia? Tiimityön kannalta yksilö on osa kokonaisuudesta. Yksilöllisyys toteutuu yhteistyössä. *Yhteistyökyky kontrolloi yksilöllisyyden.*

Vaativaa työtä tekevässä yhteisössä tarvitaan ihmiskäsitystä, joka yhdistää yksilöllisen riippumattomuuden ja keskinäisyyden. Riippumattomuutta ja keskinäisyyttä ei voida vain summata ja puhua niistä tarkoitetun ihmiskäsityksen ulottuvuuksina. Riippumattomuus on ymmärrettävä keskinäisyyteen ja keskinäisyys riippumattomuuteen perustavaksi. Vain näin voidaan saavuttaa yhteistoiminnassa tarvittava eheä ja aito yksilökäsitys.

Riippumattomuuden kyvyt

Riippumattomuus on yksilön kyky suojella itseharkintaansa. Yksilö jolla on vahva riippumattomuuden kyky voi olla mukana kaikenlaisissa tilanteissa pelkäämättä, että menettää oman harkintansa ja arvostelukykynsä tai että tulee hyväksikäytetyksi. Jos riippumat-

tomuuden kyky on heikosti kehittynyt tilanteet, tapahtumat, puheet ja sanat koetaan vaarallisiksi ja omaa identiteettiä uhkaaviksi. Heikosti kehittyneen riippumattomuuden tuntomerkkeinä ovat aggressiivisuus, reagoivuus, sulkeutuneisuus, sooloilu, kyvyttömyys sitoutua ja omaksua asioita, ulkokoketaisuus ja heikko itseluottamus.

Yksilön kyky riippumattomuuteen ja yksilölliseen toimintaan perustuu neljään riippumattomuuden kykyyn. Nämä kyvyt ilmenevät yksilön suhteena toiseen tai toisiin yksilöihin, instituutioihin, aatteisiin, ideologioihin tai mihin tahansa vaikuttajaan. Paineen alaisenakin yksilö kykenee suojelemaan omaa harkintaansa ja arvostelukykypänsä. Riippumattomuus on yksilön kyky säilyttää harkintakykynsä suhteessa johonkin tiettyyn vaikuttajaan. Yksilö voi olla jonkin vaikuttajan suhteen riippumaton mutta kykenemätön siihen jonkin toisen vaikuttajan suhteen. Riippumattomuus ilmenee yksittäisissä tilanteissa. Ei ole mitään riippumattomuutta yleensä vaan yksittäisten vaikuttajien suhteen harjaannutettua riippumattomuutta. Toisaalta jossakin yhteydessä harjaantunut riippumattomuuden kyky auttaa saavuttamaan riippumattomuuden helpommin myös muissa yhteyksissä.

Riippumattomuus on yksilön kyky toimia tai olla toimimatta riippumatta siitä, yrittääkö joku vaikuttaa häneen vai ei. Myös yhteisöillä voi olla kyky riippumattomaan toimintaan. Riippumattomuutta voi havainnollistaa tark-

kailemalla, onko jokin esine riippumaton toisesta esineestä. Esine on riippumaton toisesta esineestä, kun toisen esineen siirtäminen ei vaikuta siihen. Esine on riippumaton toisesta esineestä myös silloin kun sitä voi siirtää ilman, että toista esinettä tarvitsee siirtää. Esine on riippumaton toisesta esineestä, kun toisen esineen siirtäminen ei vaadi esineen siirrettävyyttä. Esineen siirtämättömyys ei edellytä, että toista esinettä pitäisi siirtää. Riippumattomuudella on neljä muotoa. Esine on yksilöllinen suhteessa toiseen esineeseen, kun nämä neljä ehtoa toteutuvat.

Neljä riippumattomuuden kykyä:

1. *Kyky irrottautua*
2. *Kyky kieltäytyä*
3. *Kyky toimia itsenäisesti*
4. *Kyky toimia sitoutumattomasti*

Yksilö kykenee *irrottautumaan* vaikutuksen alaisuudesta ja muodostamaan omaa toimintaansa ja harkintaansa koskevat säännöt ja periaatteet. Hän kykenee tarpeen mukaan sulkeutumaan omaan yksinäisyyteensä. Hän kykenee irrottautumaan tilanteesta ja myös tilanteessa miettiäkseen omia periaatteitaan. Yksilöä ei voi provosoida tekemään jotakin periaatteittensa vastaista. Toisen toimimattomuus ei provosoi eikä velvoita häntä toimimaan. Jos irrottautumisen kyky on huonosti kehittynyt, yksilö voi joutua muodollisen velvollisuuden tunnon pakkokierteeseen ja oravanpyörään. Irrottautumiskykyi-

nen yksilö kykenee säilyttämään tyyneytensä ja olemaan turhaan puuttumatta asioihin. Levottomuus ei saa hänessä valtaa. Hän kunnioittaa itseään ja osaa säilyttää itseluottamuksensa. Hän on myös on itsevarma koska hän tietää voivansa suojella itseharkintaansa ja arvostelukykyyään. Irrottautumiskyvyn käyttö ilmenee hyvin sellaisissa tilanteissa, joissa yksilöt tarkistavat, ettei heidän välilleen ole muodostunut aiheutonta tai väärää riippuvuutta. Kyky olla yhdessä hiljaa on esimerkki tällaisesta keskinäisestä kontrollista. Osataksaan olla irti tilanteen vaikutuksista.

Yksilö kykenee *kieltäytymään* vaikutuksen alaisena olemisesta, toinen ei saa häntä toimimaan käskyillä, määräyksillä, pakottamisella, toiveilla eikä pyynnöillä. Yksilö suojelee kieltäytymisellään omaa harkinta- ja arvostelukykyyään. Usein yksilö kieltäytyy vain ottaakseen harkinta-aikaa, miettiäkseen esimerkiksi kantaansa johonkin määräykseen ja katsoakseen, onko se hänen periaatteittensa mukainen. Jos määräys ei ole omien periaatteiden vastainen, mikään ei estä yksilöä toimimasta määräyksen mukaan. "Pelikatko" otetaan kieltäytymisellä tai vaikenemisella. Usein kieltäytyminen tai vaikeneminen tulkitaan väärin. Niitä pidetään pensetytenä tai uhmamielisytenä. Riippumattomuus edellyttää, ettei toinen suoraan voi määrätä yksilön toimintaa vaan yksilö itse antaa itselleen toimintamääräyksen. Kieltäytymiskykyistä yksilöä ei saa toimimaan vastoin hänen periaatteitaan ja harkin-

takykyään. Kyky kestää painostusta on merkittävää yksilön ominaisuus.

Yksilö kykenee *itsenäiseen* toimintaan tarvitsematta siihen toista. Yksilö toimii oman harkintansa ja arvostelukykynsä mukaisesti eikä ole toisen vaikutuksen alainen. Itsenäiseen toimintakykyyn kypsyminen ei ole niitä helpoimpia asioita oppia. Ilman tätä kykyä ei kuitenkaan voi olla mitään merkityksellistä yhteistyötä. Yksilön on nähtävä koska hänen toimintaansa tarvitaan ilman, että joku määrää tai käskkee. Itsenäisesti toimiva yksilö ei myöskään anna toiveiden ja odotusten vaikuttaa tekemiseensä. Hän toimii niin kuin harkitsee oikeaksi. Itsenäinen yksilö näkee, mitä tilanne vaatii tai tarvitsee, ja toimii sen mukaisesti. Muiden toimimattomuus ei estä häntä toimimasta siten kuin hän hyväksi näkee. Itsenäisyys ilmenee omaan harkintaan perustuvana velvollisuudentuntona. Itsenäisyys on raskas taakka viitsimättömässä ympäristössä. On kyettävä toimimaan vaikka muut eivät hoida tehtäviään ja omia osuuksiaan. Itsenäisesti toimiva toisaalta syöllistää aktiivisuudellaan ympäristöään ja saa siksi kestää ympäristönsä kaunat.

Yksilö kykenee *sitoutumattomaan* toimintaan, kun toisen toiminta ei vaikuta hänen toimintaansa eikä hänen toimintansa ole riippuvainen toisen toiminnasta. Hän kykenee toimimaan ilman, että toisen toiminta häiritsee häntä. Yksilö kykenee sovittamaan toimintansa siten, että ei ole riippuvainen toisen toiminnasta eikä toisaalta anna toisen

toiminnan häiritä tai vaikuttaa omaan toimintaansa. Kyky sitoutumattomaan toimintaan osoittaa huomattavaa yksilöllisyyttä. Ei ole kysymys vain siitä, että osaa toimia itsenäisesti; kyse on myös siitä, että osaa sovittaa toimintansa toisen toimintaan ja ottaa sen huomioon. Tämän riippumattomuuden kyvyn saavuttaminen edellyttää melkoista harjaantumista. On osattava toimia riippumattomasti ja samalla ottaa toinen huomioon. Aforistisesti voidaan sanoa, että on kysymys *riippumattomuudesta riippuvuudessa*.

Nämä neljä riippumattomuuden kykyä ovat yksilöllisyyden perusta. Kaikissa niissä on kysymys yksilön suhteesta johonkin toiseen yksilöön tai muuhun vaikuttajaan. Ei ole mitään riippumattomuutta itsessään, vaan riippumattomuus on suhdetta johonkin. Näin riippumattomuus on perusta keskinäisyydelle. Riippumatonta yksilöä kunnioitetaan, koska hän osaa säilyttää harkinta- ja arvostelukykynsä. Yksilö ei kykene "istumaan samassa pöydässä" jos hänellä on heikosti harjaantuneet riippumattomuuden kyvyt. Hän ei luota itsevarjelukykyynsä ja pelkää tulevaisuuden manipuloiduksi ja ohjatuksi teille, jonne hän ei halua. *Jos ei ole kykyä riippumattomuuteen, ei myöskään ole perustaa keskinäisyydelle*. Riippumattomuus ja suhde toiseen ovat saman asian kaksi puolta.

Monet yhteisön murheet ovat seurausta sen jäsenten heikosta yksilöllisyydestä. Reagoinnit, sulkeutuminen ja aggressiot ovat yksilön hätähuutoja,

jotka johtuvat avuttomuuden koke-
muksesta suojella omaa harkinta- ja ar-
vostelukykyyään ja siten itseluottamus-
taan ja identiteettiään. Ihminen joka
tietää olevansa vaikutuksille altis ra-
kentaa itselleen suojamuurin. Riippu-
mattomuuden kyvyt opitaan elämässä
eikä työyhteisö kykene niitä koulutta-
maan muuten kuin aivan erikoisissa ta-
pauksissa. Riippumattomuus on katsot-
tava työkykyisen ihmisen perusvalmiu-
deksi. Heikko yksilöllisyys on yleensä
seurausta nuoruuden olosuhteista ja
riippumattomuutta vaurioittaneista ko-
kemuksista.

Vapauden kyvyt

Yksilöllisyys merkitsee kykyä olla
riippumaton ja toimia riippumattomasti
suhteessa toiseen ja toisiin. Riippuma-
ton yksilö antaa toiselle *vapauden ti-
lan*. Jos myös tuo toinen kykenee riip-
pumattomaan toimintaan, niin hän osaa
käyttää itselleen annetun vapauden ti-
lan. Yksilö kokee itsensä vapaaksi,
kun hän käyttää omalla riippumatto-
muudellaan toisen hänelle antamaa va-
pauden tilaa. Esimerkiksi lapsi on riip-
puvainen vanhemmistaan, jotka toivo-
vat hänen itsenäistyvän. Lapsi itsenäis-
tyy oppiessaan toimimaan oman har-
kintansa mukaan ja riippumattomasti
suhteessa vanhempiinsa ja samalla hän
antaa vanhemmilleen vapauden tilan.
Vanhemmat kokevat itsensä vapaaksi
käyttäessään lapsen heille antamaa va-
pauden tilaa. Näin *vapaus toteutuu
keskinäisenä riippumattomuutena*.

Kyetessään riippumattomuuteen työyh-
teisön jäsenet antavat toisilleen vapau-
den tilan. Käyttäessään riippumatto-
muuden kyvyllään toisten antamaa va-
pauden tilaa he kykenevät olemaan va-
paita ja toimimaan vapaasti. Yhteisön
ongelmana on usein se, etteivät kaikki
sen jäsenet osaa ottaa, täyttää ja käyt-
tää heille annettua tilaa.

Koska riippumattomuuden kykyjä
on neljä, niin keskinäisen riippumatto-
muuden tiloja on 16 erilaista tapausta.
Yksilöt jotka käyttävät toistensa suh-
teen samaa riippumattomuuden kykyä
saavuttavat neljä vapauden tilaa:

1. *Keskinäinen vapaana oleminen*
2. *Keskinäinen riippumattomuusvapaus*
3. *Keskinäisesti vapaa itsenäisyys*
4. *Keskinäinen toimintavapaus*

Näissä tapauksissa yksilöt antavat o-
malla riippumattomuudellaan toisilleen
samanlaisen vapauden tilan. Esimer-
kiksi kolmannessa tapauksessa yksilö
toimii itsenäisesti suhteessa toiseen yk-
silöön ja toinen yksilö toimii itsenäis-
esti hänen suhteensa. Näin he kokevat
olevansa vapaita, koska he eivät tarvit-
se suoritukseensa toista eikä toisen
riippuvuus heitä rasita. Tämän keski-
näisen suhteen tärkeyden tietävät kaik-
ki, jotka työskentelevät samassa työti-
lassa toisen kanssa.

Yksilöt kykenevät *irrottautumaan*
toistensa vaikutuksesta. Jos he käyttä-
vät toistensa heille antamaa vapauden
tilaa omalla irrottautumiskyvyllään, he
kokevat olevansa toistensa suhteen va-

paita. He antavat toisilleen omalla riippumattomuudellaan vapauden tilan ja myös käyttävät annetun tilan. Aina eivät tilanteet kuitenkaan ole näin yksinkertaisia. Yksilö antaa toiselle vapauden tilan, mutta toinen ei osaa käyttää sitä. Keskinäinen vapaus merkitsee sitä, etteivät yksilöt ärsytä toisiaan eivätkä provosoidu toisistaan. Esimerkkinä on hyvä naapuruussuhde. Asutaan vierekkäin tosiaan häiritsemättä ja tulematta häirityksi. Keskinäinen vapaus on sekä yksilön että yhteisön perustila, johon on kyettävä aina tarvittaessa palaamaan. Sen avulla voidaan kontrolloida, ettei ole syntynyt itseharkintaa ja arvostelukykyä vaurioittavaa keskinäistä riippuvuutta. Keskinäinen vapaus merkitsee keskinäistä yksilöllisyyden tukemista. Tältä pohjalta syntyy kumppanuus. Molemmat osapuolet antavat toisilleen tilaa ja kunnioittavat saamaansa tilaa olemalla itseharkintaisia. Kahden yksilön keskinäinen autonomia toteutuu myös parisuhteena. Molemmat kunnioittavat toisensa yksilöllisyyttä ja ovat toistensa kunnioittamia. Paradoksaalisesti voidaan sanoa, ettei mikään sido ihmisiä yhteen niin vahvasti kuin keskinäinen riippumattomuus. Ollakseen vapaa on saatava toiselta vapauden tila.

Keskinäinen *kieltäytyminen* merkitsee osapuolten kykyä olla vapaita siten, ettei toisen toiminta häiritse heitä. Kumpikaan ei anna toisen toiminnan vaikuttaa olemiseensa ohi oman harkintakykynsä. Olemalla riippumaton toisen vaikutuksesta saa itselleen toi-

mintavapauden. Edellytyksenä on kuitenkin, että myös toinen osaa olla riippumaton. Molemmat pitävät harkintaväliä toistensa suhteen. Kykenemällä keskinäiseen kieltäytymisen tilaan varmistetaan, että kumpikaan ei ole arvostelukyvottomasti toisen vaikutuksen alaisena. Kumpikaan ei määräile toista eikä ole altis toisen vaikutukselle. Keskinäisen kieltäytymisen kyky mittaa yhteisön jäsenten vapausvahvuuden ja poistaa keskinäiset kitkatekijät. Keskinäinen kieltäytyminen on yksilöiden kykyä antaa riippumattomuudellaan toisilleen itsenäisen toiminnan tila. Ilman tätä kykyä tapahtuu vain toisen toimintaan sekaantumista ja työrauhan menettämistä. Joillekin näyttää olevan melko mahdollonta olla puuttumatta toisen tekemisiin.

Keskinäinen *itsenäisyys* on osapuolten kykyä toimia toisesta riippumatta. Kumpikaan ei ripustaudu toiseen eikä anna toisen tekemisen häiritä itseään. Toimimalla itsenäisesti osapuolet antavat toisilleen vapauden tilan ja saavat samalla olla vapaana suhteessa toisen tekemisiin. Yhteistyössä tämä on tärkeä keskinäisyyden kyky. Molemmat toimivat siten, että antavat toisilleen vapauden tilan. Molemmat toimivat itsenäisesti ja käyttävät toisen antaman vapauden tilan. Tämä on keskinäistä toimintavapautta, joka synnyttää keskinäistä kunnioitusta. Toista ei vaivata turhan tähden ja toiselta saadaan sama vapauden tila.

Keskinäinen *sitoutumattomuus* merkitsee osapuolten kykyä toimia riippu-

matta toisistaan ja toisiaan häiritsemättä. Tämä keskinäisen toimintavapauden tila tuottaa käsittämättömän syvää tyydytystä. Osapuolet toimivat itsenäisesti antamatta toisen toiminnan vaikuttaa omaan toimintaansa ja samalla sopeutuvat toisen toimintaan siten etteivät häiritse toisiaan. Vanha timpuripari on hyvä esimerkki tällaisesta keskinäisestä vapaudesta. Heidän toimintansa on niin pitkälle keskenään hioutunutta, että he kykenevät saavuttamaan keskinäisen toimintavapauden. Kauan keskenään soittaneet muusikot lienee toinen hyvä esimerkki. Omalla toiminnallaan he antavat toisilleen toimintavapauden. Molempien osapuolten vahva ja osaavaa sitoutumaton toiminta antaa toiselle osapuolelle selkeän toimintavapauden tilan. Tilanne on kuin palapelin osien paikalleen meneminen. Keskinäinen toimintavapaus merkitse vahvaa toistensa vapauden tukemista. Molemmat antavat itsenäisellä toiminnallaan toisilleen toimintavapauden ja molemmat käyttävät itsenäisellä toiminnallaan saamansa toimintavapauden tilan. Tilanne tuottaa lähes mystisen kokemuksen. Vaikka molemmat toimivat itsenäisesti ja vapaasti, he samalla toimivat kuin yhteisen suunnitelman mukaan. Vapaa keskinäinen toiminta sitoo yhteen. Syynä on riippumattomuus vapauden tilan antamisena. Antava saa ja ottava antaa. Tätä ekvivalenssia koetaan pitkän keskinäisen hioutumisen tuloksena työtoveruudessa, joukkuepeleissä, onnistuneissa parisuhteissa ja tärkeässä ystävyydessä.

Riippumattomuus on yksilön kykyä subtautua toiseen yksilöön. Näin riippumattomuus on samalla keskinäisyyden perusta. Riippumattomuuden kyvyt tekevät ihmisestä yksilöllisesti käyttäytyvän ja antavat toiselle vapauden ja vapaasti toimimisen tilan. Jos toinenkin on harjaantunut riippumattomuuden kyvyissä, hän voi käyttää ja täyttää saamansa vapauden tilan. Keskinäisen vapauden tila on ollut ihannekuva yksilöiden välisestä suhteesta ja siitä on käytetty nimitystä anarkia. Anarkialla tarkoitetaan sellaista keskinäistä tilaa, jossa ei esiinny vaikuttamissuhteita, vaan jokainen toimii itseharkintansa perusteella - tai on toimimatta. Anarkiaa käytetään näin nimikkeenä yksilöiden väliselle kitkattomalle tilalle. Anarkia voidaan esittää sääntöinä: *Tue toisen riippumattomuutta ollaksesi vapaa. Kunnioita toista riippumattomuudellasi ja annat hänelle vapauden tilan.*

Riippumattomuudestaan käsin ihminen voi sitoutua velvollisuuksiinsa ja tehtäviinsä. Riippumaton yksilö voi jopa alistua, koska se tapahtuu itseharkinnan pohjalta. Vapautta ihminen voi kokea vain, jos joku antaa hänelle vapauden tilan. Näin vapaus on vastuuta toisten riippumattomuudesta ja vapaudesta. Oma riippumattomuus on vastuun ottoa toisen vapaudesta.

Riippumattomuus on yksilön kyky antaa tilaa toiselle yksilölle olla ja toimia vapaasti. Tämä tekee riippumattomuudesta keskinäisyyden perustan. Näin löytyy käsitys yksilöllisyydestä,

joka merkitsee samalla yksilön itsenäisyyttä ja yhteistyökykyä. *Riippumattomuus ja yhteistyökyky ovat saman asian kaksi puolta.* Tällaista yksilökäsitystä tarvitaan esimerkiksi tiimityön pohjaksi. Omaksuttuna tämä käsitys merkitsee sitä, että yksilöllisyys toteutuu yhteistyökynä ja yhteistyökyky perustuu yksilöllisyyteen. Jos haluaa vahvistaa yksilöllisyyttään, on vahvistettava yhteistyökykyään. Jos haluaa vahvistaa yhteistyökykyään, on vahvistettava yksilöllisyyttään. *Yhteistyökyky mittaa yksilön vapauden.*

Kari E. Turunen, filosofian ma. ap. prof., Kuopion yliopisto

ARVOSTUKSET ELI KOHDEARVOT;

EI-MORAALINEN NÄKÖKULMA ARVOIHIN

Elämä on arvojen läpäisemä, suorastaan niiden kyllästämä. Jokainen ihmisen liike, toimenpide, valinta, päätös, elämänura, asenne, ajatus tai suunaukaisu kuvastaa arvoja, usein yhtä aikaa useampia ja eritasoisia. Emme yleensä tiedosta arvojen läsnäoloa, koska ne ovat niin kiinteä osa asenteitamme, tapojamme ja tottumuksiamme. Kärjistäen voi sanoa, että ehkä maailmassa on tosiasioitakin, mutta arvoja siellä ainakin on. Näin on nimenomaan ihmisten maailmassa, ja muuta maailmaa me emme samalla tavoin tunne.

Olen kuvannut kirjassani *Arvojen todellisuus* (Atena Kustannus, Jyväskylä 1993, toinen painos) arvojen loputonta moninaisuutta, joten en puutu koko arvojen kenttään tässä. Keskityn vain yhteen arvojen luokkaan, nimittäin *arvostuksiin*. Arvostamisen kohteetkin ovat rajattomat ja jatkuvasti muuttuvat, joten teen niistäkin vain joitakin mielestäni olennaisia huomautuksia. Tarkoitus on herättää tietoisuutta arvostuksista.

Usein arvot ja moraali liitetään yhteen. Tässä haluan tuoda kuitenkin vahvasti esiin sen, että on arvoja, joilla ei sinänsä ole välittömästi tekemistä moraalin kanssa, vaikka välillistä yhteyttä onkin monesti. Nämä arvot, arvostukset, ovat kuitenkin varsinainen arkisen elämän perusta. Moraalista puhuttaessa ei ole syytä unohtaa tätä laajaa arvojen joukkoa. Arvostuksiin ja

niiden siivittämiin tekoihin voidaan toki aina kohdistaa moraalista arviointia.

Ihmisessä ja hänen elämässään kaikki liittyy kaikkeen, joten inhimillisen kokemuksen kuvaaminen johdonmukaisesti ja juohevasti on vaikeaa. Siksi olen valinnut ilmaisukeinoksi vain aiheeseen liittyvien teemojen esittelyn. Ihan aluksi kysyn, mitä ihmiset arvostavat, ts. mitä arvostukset ovat?

Ihmiset arvostavat muun muassa konkreetteja esineitä: ruokaa, juomaa, vaatteita, koruja, huonekaluja, asuntoja, autoja, televisioita, tietokoneita, puhelimia, kameroita, kelloja, kesämökkejä ja monia muita asioita. Arvostukset kohdistuvat myös harrastuksiin ja kykyihin, maailmankatsomuksiin ja kirjailijoihin. Ihmiset arvostavat muitakin, osin varsin abstrakteja asioita, kuten virkoja, koulutusta, työtehtäviä, asemaa, menestystä, paremmuutta, voittamista, julkisuutta, tietoja, taitoja, tai-

detta, tiedettä, urheilua, arvomerkkejä, ulkomaanmatkoja, huomionosoituksia ja kuuluisuutta.

Arvostamme tietysti myös monia elämyksiä ja kokemuksia (ns. koke-musarvoja), samoin kuin esimerkiksi rehellisyyttä, oikeudenmukaisuutta ja luotettavuutta (ns. ihanteita), mutta niissä on kyse jo muistakin arvoista kuin pelkästään arvostuksista. Arvostusten ohella mielestäni on olemassa kolme muutakin arvojen luokkaa, nimittäin *varsinaiset arvot*, *ihanteet* ja *kokemusarvot*. Näihin en kuitenkaan puutu tässä.

Arvostukset ovat nimenomaan *kohdearvoja*. Ne kohdistuvat johonkin, monesti hyvin selvästi. Kohteita on maailmassa rajattomasti. Tekninen ja muutenkin jatkuvasti monipuolistuva kulttuuri luo yhä uusia kohteita, ts. uutta arvostettavaa. Arvostuksia pyritään myös herättämään ja muokkaamaan esimerkiksi valistuksella ja markkinoinnilla. Tieto jonkin uuden ja kätevän tuotteen olemassaolosta saattaa sinänsä jo herättää arvostuksen ja hankinta-aikkeen.

Arvostukset ja tarpeet

Monet arvostukset ovat hyvin ymmärrettäviä, koska ne perustuvat tarpeisiin. Ruoan, juoman, vaatteiden ja asun-ton arvostusta on helppo perustella. Mutta se, minkälaisia ruokia, juomia, vaatteita ja asuntoja tiettynä aikana tarkemmin ottaen arvostetaan, on sitenkin varsin yllättävää ja oikukasta.

Oopperan tai filosofian arvostuksen perustelu ei ole niin helppoa tarpeisiin vedoten, jos ei sitten oleteta olevan olemassa myös ns. henkisiä tarpeita.

Tekniikka luo uusia mahdollisuuksia, mutta synnyttää tavallaan myös uusia tarpeita. Kasvavien tarpeiden näkökulmasta on ymmärrettävää erilaisten teknisten laitteiden arvostaminen, ajatellaan esimerkiksi autoja, puhelimia, tietokoneita tai niitä instrumentteja, joita tuotannossa käytetään. Elämä näyttää - ainakin näennäisesti - helpottuvan ja tehostuvan.

Monille arvostuksille on helppo löytää luontevia perusteita, mutta ei kaikille. Ehkä kansalaiset tarvitsevat myös kaupunkiliikenteessä ns. maastopyörän, joka on ollut viime aikoina pyöräilyn piirissä vallitseva huippu-arvostus. Arvostukset muodostavat osittain yllättävästi liikkuvan ja mieliä liikkuttavan ilmiön.

On paljon arvostuksia, joita ei voi aivan suoraan kytkeä ihmisen perustarpeisiin tai kehittyviin teknisiin tarpeisiin, ja kuitenkin myös nämä arvostukset hallitsevat elämää. Tällaisia, joskus jopa "tarpeettomia" arvostuksia, vallitsee pukeutumisen, taiteen tai vaikkapa tieteen alueella. Ainakaan välitön tarve ei monesti ole selvästi nähtävissä, vaikka perusteluja arvostuksille voidaan lähes aina löytää.

Mihin esimerkiksi eri taiteen aloja tarvitaan? Ne ovat kuitenkin monesti hyvin arvostettuja, jopa tietynlaisista arvostuksen huippua. Niitä vastaan on vaikea esiintyä menettämättä

arvostustaan muiden silmissä. Taiteet puhuttelevat ehkä jotain syvästi inhimillistä kokemuksessamme, samoin kuin monet muut asiat, vaikkapa uskonto tai filosofia.

Monesti tarve ja arvostus ovat lähes sama asia. Esimerkiksi terveys on arvo ja arvostus, jota on luontevaa nimittää myös tarpeeksi, koska ihmiset tarvitsevat terveyttä muiden arvojensa toteuttamiseen. Usein arvostukset ovat nimenomaan *välinearvoja*, ts. *välinearvostuksia*, jotka tähtäävät toisten arvojen, yleensä toisten arvostusten saavuttamiseksi, mutta tietysti myös tarpeiden tyydyttämiseksi. Kannettavan puhelimen omistaja arvostaa mahdollisuutta yhteyden saamiseen, ehkä hänellä on siihen tarpeitakin tai hänelle on siitä etua. Siksi hän arvostaa mukana kulkevaa puhelinta.

Arvostusten leviäminen

Arvostusten leviäminen on usein hämmästyttävää, samalla tavoin kuin muoti on hämmästyttävä ilmiö. Muotia vakaampia ilmiöitä ovat erilaiset perinteet, jotka pitävät yllä tiettyjä arvostuksia vuosikymmeniä, jopa satojakin vuosia. Muoti on monesti juuri arvostuksia, ja niitä pyritään myös tahallisesti levittämään. Pitkäikäisemmät perinteet jatkavat usein olemassaoloaan sukupolvesta toiseen oman arvovaltansa paineella.

Muoteja on kaikilla elämäalueilla, jopa tieteissä. Joissakin tieteissä onkin ehkä kyse vain muodikkaista

keskustelun aiheista, "diskursseista" - mikä on itsekin varsin muodikas sana. Muodit kohdistavat yksilöihin sosiaalisia paineita myötäillä vallitsevia (eli vallassa olevia) arvostuksia, koska epämuodikkaat arvostukset tuntuvat olevan uhka itsearvostukselle. Eri suunnista luodaan jatkuvasti uutta arvostettavaa, sekä konkreetteja kohteita että makuuarvostuksia.

Arvostukset ohjaavat valintoja

Yksilöt valitsevat pääasiassa, ehkä lopulta syvimmiltään yksinomaan, arvostusten perusteella. Tämä koskee koulutuksen, elämänuran tai harrastusten valintaa samoin kuin myös osto- tai sijoituspäätösten tekemistä. Valintoja tosin rajoittaa usein resurssien puute, ei vähiten taloudellisten voimavarojen niukkuus.

Yksilön elämä on sarja valintoja, joita suurin osa on niin tavanomaisia ja totunnaisia, että yleensä ei huomata sitä, että ne perustuvat arvostuksiin, monesti nimenomaan vakiintuneisiin arvostuksiin. Arkinen elämä on rutinoituneiden päätösten sarjoja, vaeltamista edeltävien päivien askelmerkeissä. Vain tietyissä erikoistilanteissa yksilö pohtii, mitä valitsee. Mitä hankin tai mihin koulutukseen menen? Päätökset kuvastavat yksilön arvostuksia, vaikka hän ei olisi niistä lainkaan tietoinen.

Myös erilaiset yhteiskunnalliset elimet, esimerkiksi eduskunta tai kunnanvaltuustot, tekevät päätöksiä arvostuksiin perustuen. Valtuutetut heijasta-

vat omissa päätöksissään omia arvostuksiaan, yleisiä arvostuksia tai oletettuja äänestäjien arvostuksia. Se mitä toimintaa halutaan tukea, esimerkiksi taloudellisesti, kuvastaa arvostuksia.

Päätöksiä voidaan tehdä, ja usein myös tehdään, muidenkin arvojen, esimerkiksi oikeudenmukaisuuden ja tasapuolisuuden ihanteiden mukaan. Muutkin arvot kuin vain arvostukset voivat siis ohjata päätöksiä, mutta ilman arvostuksia päätöstä ei kuitenkaan synny. Kaikki teot heijastavat arvostuksia, ja päätös on aina osa tekoa.

Yksilö ei tietysti voi valita kaikkea arvostamaansa. Rajoituksia on monia. Aika, tilanteet, kyvyt ja käytävissä olevan rahan määrä rajoittavat. Monien mahdollisten elämänurien tai ammattien joukosta ei voi valita kuin jonkin tai joitakin, vaikka muut edellytykset tekisivät valinnan mahdolliseksi.

Arvostukset ja päämäärä

Tavoitteet ja päämäärät asetetaan keskeiseltä osin juuri arvostusten pohjalla. Arvostukset oikeastaan luovat päämäärät, esimerkiksi vaikkapa kasvatuksessa ja koulutuksessa. Taustalla voi tietenkin olla erilaisia koettuja tarpeita, mutta tarve ei yleensä toteudu yksinkertaisesti, vaan tarpeen tyydytystä muovaavat olemassaolevat mahdollisuudet ja arvostukset, myös tavat ja normit. Niinpä arvostukset luovat monesti ikään kuin läheisemmin päämääriä kuin tarpeet. Yksilö valitsee esi-

merkiksi muodikkaista vaihtoehtoista tai vanhojen perinteiden mukaan.

Arvostukset ovat itse asiassa yhteiskunnan perusaines juuri siksi, että ne synnyttävät tavoitteita ja ohjaavat valintoja. Päivittäinen kansalaisten toiminta on keskeiseltä osin heidän arvostamiensa asioiden tavoittelua, ylläpitämistä, turvaamista ja luomista. Yhteiskunnan "perusliikunto" perustuu siis arvostuksiin. Niiden puolesta ollaan valmiita uhraamaan työtä, vaivaa ja rahaa.

Arvostukset ja talouselämä

Kaikki yhteiskunnallinen liike perustuu arvostuksiin, mutta erityisesti tämä pitää paikkansa talouselämästä. Kulttuuri on arvostusten temmelyskenttä, mutta erityisesti sitä on kauppa. Taloudellisten resurssiensa puitteissa yksilöt pyrkivät hankkimaan juuri arvostamia asioita. Tämä pitää talouselämän käynnissä; talous perustuu siis arvostuksiin.

Olemassa olevien arvostusten ylläpitäminen ja uusien luominen on talouselämälle tärkeää. Joskus valmistajat ja tuottajat saavat tehdä pitkäänkin töitä ennen kuin jokin arvostus todella lyö läpi, vrt. esim. ns. luomutuotteet. Sama koskee uusia ja erikoisia matkailukohteita, esim. ns. teollisuusmatkailua, joka on nykyään suositua muun muassa Ranskassa. Nykyaikainen tiedonvälitys saa kuitenkin heräämään arvostuksen hyvin nopeastikin, ainakin jos uusi tuote sopii hyvin aiempiin arvostuksiin.

Arvostusryppäät tai -verkostot

Talouden ja arvostusten välisestä yhteydestä otettakoon esimerkiksi laskettelu. Kolme vuosikymmentä sitten Suomessa ei esiintynyt kovinkaan laajasti laskettelun arvostusta. Se alkoi kuitenkin vähin erin levitä tähän maahan, masinoituna tai ei, mutta joka tapauksessa. Se veti mukanaan lukuisia muita arvostuksia, esimerkiksi suksien, monojen, siteiden, sauvojen, vaatetuksen, lomaviettotapojen, tunturimajojen ja lopulta myös suksiboksien arvostusta. Näiden ja monien muidenkin oheistuotteiden kehitys ja muodin muutokset tuottivat arvostusten riepumaton, joka loi paljon työpaikkoja ihmisille eri puolilla maata ja ulkomailla.

Arvostukset siis muodostavat vaikeaselkoisesti toisiinsa punoutuvia verkkoja tai ryppäitä, jotka ovat lisäksi yleensä jatkuvassa liikkeessä. Oikeastaan ei ole oikeutettua puhua yhdestä arvostuksesta, vaan arvostusten verkostosta, koska yksinäistä arvostusta ei tietenkään ole olemassa. Juuri siksi arvostukset tuntuvat usein vaikeaselkoisilta, koska ne punoutuvat mutkikkaasti toisiinsa ja kannattelevat toisiaan. Viulunsoittoon liittyä lukemattomia viuluun ja sen osiin liittyviä arvostuksia, puhumattakaan erilaisista soitotyyleistä ja musiikin ei alalajeista.

Arvostusten keskinäinen punoutuminen tekee niistä mutkikasta massaa, joka todella myös hallitsee ihmis-

ten mieliä. Kokemuksemme ja mieleme sisältö on pitkälti arvostuksia. Elämä on "arvostusten meressä uimista". Elämä suorastaan "tihkuu" arvostuksia.

Yksi tärkeimpiä inhimillisiä arvostuksen kohteita on tietysti terveys. Sitä voidaan pitää itseisarvona, mutta toisaalta se on myös välinearvo, joka tekee mahdolliseksi muiden arvojen toteuttamisen. Julkisen sektorin ohella terveydenhoidon alueella kukoistaa valtava liiketoiminta, mitä kirjavimmin arvostuusin ja arvostusryppäin. Kun liikkeellä on mitä erilaisempia vaihtoehtoja, jotka lupaavat terveyttä, on luonnollista, että on herännyt myös moraalisia kysymyksiä tämän kaupankäynnin eri muodoista ja tuotteista.

Terveydenhuollon voi parhaimmillaan nähdä perustuvan hyvin korkeisiin moraalisiin periaatteisiin, muun muassa sellaisiin ihanteisiin kuten esimerkiksi vastuu lähimmäisistä ja heidän hyvinvoinnistaan, tasa-arvoisuus, potilaan itsemääräämisoikeus ja vaitiolovelvollisuus.

Raha on arvostuksen mitta

Raha, maksuna ja palkkana, on selkein ja yksinkertaisin arvostuksen mitta. Arvostuksen mittana voidaan pitää myös sitä vaivaa tai työpanosta, joka on käytetty jonkin asian saavuttamiseksi. Rahankin takana on yleensä työtä, jolla se on ansaittu. Palkka puolestaan kuvastaa suurin piirtein sitä, mikä arvo katsotaan olevan työntekijän työ-

panoksella. Usein hyvin palkatut ammatit ovat arvostettuja ja päinvastoin.

Rahalla mitattavaan arvoon vaikuttavat usein vaikeaselkoiset seikat, ajateltakoon esimerkiksi taiteen arvostusta. Arvostetuista tauluista ollaan valmiita maksamaan suunnattomia summia. Sijoittajat, jotka hankkivat niitä taiteenharrastajien ohella, olettavat ja odottavat ilmeisesti sijoituskohdeiden arvostusten säilyvän, ehkäpä nousevan. Jos arvostus romahtaa, sijoitus menettää arvonsa.

Kaikilla arvostuksilla ei tietenkään ole yhteyttä rahaan - onneksi. Me arvostamme esimerkiksi ystävyyttä ja läheisyyttä eikä niistä tarvitse yleensä maksaa mitään, jos ei maksuksi ajatella niihin liittyvää vastavuoroisuutta. Me arvostamme myös hiljaisuutta ja luonnonrauhaa eikä niidenkään saavuttamiseen tarvitse välttämättä uhrata rahaa, vaikka joskus toki nekin vaativat kustannuksia ja järjestelyjä.

Arvostukset ja vapaa markkinatalous

1900-lukua on leimannut sosialismin ja kapitalismin kilpajuoksu. Nyt näyttää siltä, että sosialismi kärsi tappion ja vapaa markkinatalous vei voiton. Sosialismin epäonnistumiseen on varmaankin useita syitä. Yksi niistä on se, että sosialistisissa maissa ei kunnioitettu monia niistä ihanteista, joita me pidämme itsestään selvinä. Näitä olivat ennen kaikkea erilaiset kansalaisten vapaudet ja oikeudet.

Ratkaisevaa sosialismin tappiossa oli ehkä kuitenkin talouden tehottomuus. Mitä vikaa oli sosialistisessa taloudessa? Päävika oli se, että valtiolta ja kommunistinen puolue pyrki määräämään, mitä saa ja kuuluu arvostaa. Tämä jäykisti kansalaisten aktiivisuuden. Kuvaan kuului myös omistusoikeuden rajoittaminen ja siihen liittyvä vastuun mitätöiminen. Lisäksi omaa etua pystyi ajattelemaan vain palveleamalla järjestelmää, vallitsevaa.

Vapaassa markkinataloudessa sen sijaan saa periaatteessa arvostaa mitä tahansa. Voi alkaa toimia omien arvostustensa suunnassa, ja jopa pyrkiä levittämään arvostuksiaan. Jos et itse pysty tuottamaan arvostamiasi hyödykkeitä tai palveluja, joku varmasti valmistaa niitä sinulle. Uusia tuotteita kehitetään ja uusia arvostuksia luodaan jatkuvasti. Tämä merkitsee sitä, että syntyy mitä kirjavampia arvostuspiirejä, ts. mitä erilaisimpia työn, koulutuksen, tuotannon, harrastuksen ja kulttuurin alueita. Liberalismi on ennen kaikkea arvostamisen vapautta ja vapautta toimia arvostustensa mukaisesti.

Kun jokin uusi arvostus syntyy ja se valtaa alaa, se alkaa kehrätä ympärilleen usein laajempaakin toimeliaisuutta, vaikka yksinkin saa toki pitää yllä arvostuksiaan. Arvostajien, kiinnostuneiden asiakkaiden tai harrastajien määrän kasvaessa toiminta vetää mukaansa myös taloudellista aktiivisuutta. Näin vapaa markkinatalous koostuu loputtomista arvostuspiireistä,

- ryppäistä, -verkostoista ja -renkaista. Niitä syntyy uusia jatkuvasti, koska uusia tuotteita ja harrastuksen aloja kehitetään kaiken aikaa.

Vapaan markkinatalouden voima kumpuaa *moni-arvostuksisuudesta*, kansalaisten vapaudesta määrätä itse arvostuksistaan ja luoda niitä. Näin kansan - samoin kuin kansojen yhteisön - vauraus perustuu osaksi juuri arvostusten monipuolisuuteen ja rikkautteen. Arvostusten kehittymistä ja monipuolisuutta täytyy siis suosia, koska se aktivoi myös talouselämää. Arvostusten monipuolisuuden voisi asettaa yhdeksi yhteiskuntapolitiittiseksi päämääräksi. Elämäntapojen ja -muotojen kirjavuuden ei tarvitse olla läpinäkyvää tai hallittua. Viranomaisten ei tarvitse tietää, mitä kansalaiset puuhaavat, kunhan toteuttavat arvostuksiaan tiettyissä moraalisisissa ja laillisissa rajoissa.

Monimuotoisuus on rikkautta monessa mielessä. Erilaiset harrastuspiirit tuottavat sekä kokemuksia että tietoja. Koska tuleva kehitys on aina yllätyksiä täynnä, monimuotoisuus auttaa varautumaan tulevaisuuteen. Aina löytyy joku, joka on jo harrastanut jotain tiedon tai taidon alaa, ja sillä voi myöhemmin olla käyttöä. Monimuotoisessa yhteiskunnassa ihmiset antavat toisilleen virikkeitä, joista saattaa nousta uusia keksintöjä. Kun kansalaiset toteuttavat vapaasti mieltymyksiään ja kiinnostustaan, aina löytyy joku joka lähtöön - ja tämä on elämän rikkautta, myös aineellisesti.

Arvostukset ja moraali

Periaatteessa arvostukset ovat amoraalisia eli ei-moraalisia, ts. vapaita moraalisisista näkökulmista. Moraalilla ei ole mitään tekemistä sen kanssa, arvostaako pesä- vai jalkapalloa. Kumpaakin saa arvostaa vailla moraalista tuomiota. Ei ehkä ole mitään järkeä kiistellä siitä, kumpi on arvokkaampaa ooppera vai pop-musiikki, filosofia vai uskonto, luontomatkailu vai kaupunkilomat.

On kuitenkin arvostuksia ja harrastuksia, joita ei ehkä hyväksytä moraalisisista syistä. Keskustelua on käyty - ja varsin tuomitsevaan sävyyn - seksibaareista ja lapsipornosta. Jossain siis kulkee raja oikean ja väärän välillä. Satanismin harrastamiseen suhtaudutaan vähintäänkin epäillen. Rasismi on varsin yleisesti tuomittua. Emme hyväksy joitakin arvostuksia ja niiden mukaista käyttäytymistä. Moraali siis koskettaa toki arvostuksia. Vaadimme jopa oikeustoimia, jos laittomuutta mielestämme esiintyy.

Moraali (lähinnä ihanteet) säätelevät laajemminkin arvostuksia. Yhteiskunnassa vallitsee tavallaan pelisääntöjä siitä, miten arvostamiaan asioita saa tavoitella. Jos arvostaa autoa, rahat sen hankkimiseen on hankittava "rehellisin" keinoin. Varastaminen on tuomittavaa, epäihanteellista käyttäytymistä. Usein käy tietysti niin, että ihmisten tavoittellessa arvostamiaan asioita, moraali tallautuu jalkoihin e-

nemmän tai vähemmän. Kuitenkin pääsääntöisesti yhteiskunta on hyvin järjestynyt ja järjestynyt, ja tämän laillisen järjestyksen puitteissa ihmiset antautuvat tavoittelemaan arvostamiaan asioita.

Arvostamisen epäitsenäisyys

Vaikka arvostaminen on periaatteessa vapaata, totta on toisaalta myös se, että ihmiset eivät ole erityisen itsenäisiä arvostuksissaan. Keskiverto kansalainen arvostaa pitkälti samoja asioita kuin naapurikin. Siksi arvostuksilla tuntuu olevan yksilöt ylittävää voimaa, joka sitoo heidät samaan köyteen. Arvostukset ikään kuin tarttuvat ja valtaavat ihmiset. Tämä ei suinkaan koske vain "tavallisia" kansalaisia, vaan myös ns. "intellektuelleja".

Monille arvostuksille on tosin hyviä perusteita - ihmiset eivät ole yleensä järjettömiä arvostuksissaan - mutta erikoista yhdenmukaisuutta arvostuksissa kuitenkin ilmenee. Nykyaikaisessa yhteiskunnassa tiedotusvälineet pystyvät vaikuttamaan paljon arvostusten, muotien ja keskustelunaiheiden syntyyn ja leviämiseen. Onneksi liberaalissa yhteiskunnassa sallitaan monenlaista tiedotusta, eikä totaalista sensuuria ole. Näin jokainen voi ainakin yrittää jotain kautta saada omat arvostuksensa esiin, jos haluaa niitä edistää tai puolustaa.

Arvostusyhteisöt

Yksi tärkeä yhteisöjä muodostava tekijä ovat yhteiset arvostukset. Yhteisöt syntyvät yleensä nimenomaan yhteisen arvostuksen tai arvostusryppään ympärille, vrt. esim. metsästysseuraa. Ihmiset hakeutuvat ja jakautuvat yhteisöihin arvostustensa mukaan. He eivät liity sellaisiin toimintoihin, joita he eivät arvosta. Toisaalta yhteisöt eivät myöskään huoli piirinsä henkilöitä, jotka eivät arvosta riittävän samalla tavoin tai ilmaisevat yhteisön harrastuksiin nähden epäarvostusta. Tämä on johonkin rajaan asti luonnollista.

Yhteisöt ovat usein myös hyvin defensiivisiä eli puolustavia suhteessa omiin arvostuksiinsa. Siksi ne voivat joskus olla hyökkääviäkin ja saattavat ilmaista muiden yhteisöjen toimintoihin nähden epäarvostusta. Omia arvostuksia pidetään parempina kuin jonkin toisen yhteisön arvostuksia. Tämä voi luonnollisesti johtaa konflikteihin.

Arvostusvalta

Yhteiskunnassa voi nähdä aina vallitsevan jossain määrin ilmiön, jota kutsun arvostusvallaksi. Totalitaarisissa ja totalitarisoitumisvaarassa olevissa yhteiskunnissa tämä on usein selvää. Se näkyy siinä, että toisinarvostaminen saattaa olla vaikea. Joissain tapauksissa voidaan puhua jopa arvostusdiktatuurista. Ehkä yhtenä yhteisön tai yhteiskunnan kehittymättömyyden merkkinä voidaan pitää arvostusten ahtautta ja ankaraa säätelyä.

Uskonnollisesti ahtaissa yhteiskunnissa ja yhteisöissä esiintyy tällaista arvostusten yhdensuuntaisuutta. Uskon kannattajat saattavat uskoa täysin ehdottomasti omaansa. Tämä on tietysti inhimillistä ja ymmärrettävää. Mutta miten olisi suhtauduttava, jos joukossa esiintyy suurta suvaitsemattomuutta? Fundamentalistit voivat olla uhka koko yhteiskunnalle. Miten vakuuttaa heille, että liberalismi on arvokkaampi, vai onko se?

Omaperäisiä arvostuksia saattaa olla vaikea esittää missä tahansa yhteisössä, koska ne tuomitaan helposti tai niitä halveksitaan. Tämä koskee jopa tieteellisiä yhteisöjä. Teoriayhteisöt arvostavat omia näkemyksiään, ja kokevat poikkeavat näkemykset uhkaksi.

Liberaaleissa yhteiskunnissa on tosin suuri vapaus, mutta niissäkin tahtoo olla usein kaikenkattavaa muotia ja yleistä mielipidettä. Pääsääntö on, että on enemmän tai vähemmän vaikea elää toisin arvostaen, niin kuin on vaikea elää toisin ajatellen ja toisin toimien. Arvovaltaistuneet arvostukset ovat usein jähmeitä ja muuttuvat hitaasti.

Monesti toisinarvostaja jopa leikkii omalla mielenterveydellään asettuessaan vallitsevia arvostuksia vastaan. "Viisas" tunnustelee ja haistelee yleisiä arvostuksia ja toimii niiden mukaan. Näin hän turvaa oman etunsa, ja paikkansa järjestelmässä, myös arvostusjärjestelmässä.

Yhteisöt ovat usein hyvin mustasukkaisia vallitsevien, ts. vallassa olevien arvostustensa suhteen. Toisinar-

vostamisen katsotaan loukkaavan esimerkiksi yhteisön arvovaltaa ja sitä ehdustavien jäsenten valtaa. Yksinkertaisin tapa tavoitella itsearvostusta on tietysti pyrkiä liittymään johonkin perinteeseen, jolla on jo ennestään arvovaltaa, syystä tai toisesta. Tällöin yksilö nielee yleensä mukisematta vallitsevat arvostukset. Näin hän on osa arvostusvaltaa ja liittyy järjestelmän arvovaltaan.

Arvostus ja identiteetti

Arvostukset ovat usein suorastaan "lihassa kiinni". Arvostukset ovat keskeinen osa persoonallisuutta. Siksi saatetaan loukkaantua, jos joku arvostelee arvostuksiani tai ilmaisee niitä kohtaan epäarvostusta. Arvostuksista tulee aina jossain määrin yksilön identiteetti, ts. se, mitä hän on.

Identiteetti on yleensä vahvasti narsistisesti latautunut. Se ilmenee muun muassa niin, että yksilö tuntee, että hänen arvostuksensa ovat ainoat oikeat, ääritapauksessa Jumalan hänelle ilmoittamat. Huomaamatta ajatella usein, että on olemassa parempia ja huonompia arvostuksia, ikään kuin kosmoksessa olisi aito arvokkaan ja epäarvokkaan ulottuvuus. Se, onko näin, on kuitenkin hankala maailmankatsomuskysymys.

Monesti puolustamme arvostuksiamme ikään kuin ne olisivat osa ehdotonta universumin arvojen järjestystä. Tässä on kuitenkin syytä olla varovainen. Mahtaako maailmankaikkeu-

nessa olla ihmiset ylittävää, yli-inhimillistä aitoa arvojärjestystä, absoluuttisesti arvokasta? Vai onko kaikki vain ihmisen luomaa, myös arvot? Jos joku kuvittelee edustavansa jotain ehdottomasti arvokasta, hän on todennäköisesti vain oman narsistisen harhansa uhri.

Juuri arvostuksissa on omaa erityistä suhteellisuuttansa, mikä ei ole niin selvää muissa arvoissa, esimerkiksi ihanteissa. Silti yhteiskunnassa on arvostelun instituutioita, muun muassa ns. taidekriitikot, jotka edustavat tiettyjä arvostussuuntauksia ja saattavat käyttää ankaraa arvosteluvaltaa. Toivottavaa olisi ainakin, mihin arvostuksiin ja kriteereihin arvostuksensa ja arvostelunsa perustaa.

Itsearvostus

Pelkistetysti ajatellen itsearvostus riippuu siitä, onko yksilö saavuttanut sellaisia asioita, joita hän arvostaa. Koska yksilöt ovat varsin epäitsenäisiä arvostuksissaan, itsearvostus riippuu monesti yleisistä arvostuksista, kuvitelluista tai todellisista. Vallitsevien arvostusten puristuksessa saattaa olla vaikea ylläpitää itsearvostusta, jos edustaa poikkeavia arvostuksia.

Toisaalta yksilö saattaa yksinkin kehittää huimaavan ja vääristyneen itsearvostuksen omien kuviteltujen saavutustensa pohjalta. Fantasia luo meille tarvittaessa vahvan itsearvostuksen, ja ehkä itsearvostus on aina jossain määrin fantastista, ts. se ei perustu täy-

sin realistisiin tosiasioihin. Ihmiset kokevat kuitenkin itsearvostuksensa perustuvat tietyille saavutuksille, ja saavutusten arvon mittaavat monesti valitsevat arvostukset.

Arvostus ja itsetuntemus

Arvostusten tietty läheisyys ja kiinnittyminen persoonaamme tekee joskus vaikeaksi tunnistaa ja tunnustaa omat arvostuksensa. Arvostuksia myös piilotellaan, vähätellään ja hävetään. Esimerkiksi autojen arvostusta ei aina haluta myöntää, mutta kaikki jotka ovat hankkineet auton, arvostavat sitä jostain syystä. Tuotemerkeissä on myös tiettyä mystiikkaa. Arvostetun tuotteen omistaminen nostaa haltijan arvoa.

Arvostuksista ei olla totuttu puhumaan. Tätä arvojen aluetta ei ole riittävän laajasti tunnistettu. On tosin monia harrastuksen aloja, joilla on sellaista hohtoa, että on helppo ilmoittaa, että arvostaa niitä. Tämä koskee esimerkiksi sellaisia "hienoja" arvostuksia, kuten kirjallisuutta, taidetta tai klassista musiikkia. Tämä riippuu kuitenkin piiristä, missä liikkuu. Taidemusiikin arvostusta saatetaan pitää idioottisina joissain piireissä.

Monet arvostukset ovat kuitenkin ikään kuin liian intiimejä, liian lähellä persoonaani, jotta haluaisin tunnustaa niitä edes itselleni. Kuitenkin elämäni ja sen suunta, valinnat ja päätökset, perustuvat pitkälti omaksumiini tai kehittämiini arvostuksiin. Arvostusten tunnistaminen on osa vaikeaa itse-

tuntemuksen taitoa. Olisi kysyttävä esimerkiksi omalla työpaikallaan, mitkä arvostukset hallitsevat toimintaani? Minkä arvostusten toteuttaja olen, ja olenko todella valinnut ne itse vai olenko vain ajautunut arvostamaan tiettyllä tavoin yhteisön paineessa?

Kansallisuus

Usein puhutaan kansallisista arvoista. Sillä saatetaan tarkoittaa kansan itsemääräämisoikeutta, kansallista päätösvaltaa, kansallisia valtioelimiä, kansalaisten turvallisuutta ja hyvinvointia. Näitä voidaan pitää arvostuksina, vaikka ne voidaan asettaa tavallaan vaatimuksiksi, jolloin ne muuttuvat jo ihan teiksi. Ihanteiden ja arvostusten raja on paikoin tällä tavoin epäselvä.

Kansallisilla arvoilla tarkoitetaan kuitenkin myös niitä arvostuksia, jotka kohdistuvat kansan ja sen eri osien tapoihin ja perinteisiin, esimerkiksi ruokakäytöksiin, pukeutumiseen, musiikkiin, runouteen, kirjallisuuteen, kieleen, murteisiin, maisemaan, uskontoon ja vaikkapa metsästys- tai kalastustapoihin. Arvostamalla omia perinteitään, pitämällä niitä yllä, kehittämällä ja jalostamalla niitä luodaan kansallista arvostettavaa, *kansallisia arvoja*. Kansa identiteetti ja itsearvostus on usein tällaisista seikoista kiinni.

Kansainvälisillä virikkeillä ja arvostuksilla on kuitenkin tärkeä herättävä tehtävä. Jääräpäinen juroaminen omiin perinteisiinsä on varmaankin tuhoon tuomittu pitkällä aikavälillä. Kan-

sallinen muodostuu kansainvälisten vaikutteiden paineessa. Kansallinen identiteetti näyttää kuitenkin olevan välttämätön ihmisille. Yleiseurooppalainen, ei-kansallinen identiteetti, on vielä harvojen ulottuvilla, vaikka se ehkä saattaakin yleistyä. Kansallisen näkökulman ja kokemuksen ylittäminen on yhä vaikeaa. Ehkei se ole tarpeenkaan. Kansat ovat omalla tavallaan yksilöitä, ja yksilöllisyyttä on kunnioitettava tässäkin.

Oman arvostus

Ihmisillä on yleensä taipumus arvostaa omaansa. Tämä on ymmärrettävää itsearvostuksen näkökulmasta. Tämä ei tarkoita vain kansallista itsearvostusta, vaan myös yksilöitä. Omien tapojen, harrastusten, mielipiteiden, maailmankatsomuksen, läheisten ja lemmikkien arvostus on luonnollista ja koskettaa tietysti myös itsearvostusta. Yleensä arvostamme myös omaa työtämme ja omia aikaansaannoksiamme. Emme mielellämme aidosti epäile niiden arvoa, vaikka se saattaisi olla terveellistä.

Osittain oman arvostus on selitettävissä kiintymyksen ja rakkauden avulla. Ihmisessä on kiintymyksen reaktio. Lapsi kiintyy yleensä läsnäolevaan. Siksi me kiinnymme omaan kotiseutuun, kieleen ja tapoihin. Aikuisinakin kiintymyksemme suuntautuu jonnekin, esimerkiksi läheisiin.

Kiintymys on välttämätön sielunenergia, joka hyvin merkittävästi yllä-

pitää elämään, vaikka emme sitä aina huomaa ja tunnista. Kiintymyksen lakatessa elämäkin lakkaa. Jokainen on aina kiintynyt johonkin. Arvostukset pohjautuvat pitkälti kiintymyksiin ja ovat myös tästä näkökulmasta hyvin ymmärrettäviä. Arvostan kiintymykseksi kohdetta, ja näin siitä tulee usein hyvin kiinteä osa identiteettiäni.

Innostus ja arvostus

Monet asiat murtautuvat salamannopeasti kokemukseen. Ihminen saattaa rakastua, tai hän alkaa yhtäkkiä uskoa johonkin. Usko voi kohdistua tietysti uskonnollisiin sisältöihin, mutta myös muihin aatteisiin ja maailmankatsomuksiin. Samalla syntyy myös niihin kohdistuvaa arvostusta. Se voi olla aluksi yli-innostunuttakin, mutta näin uusien asioiden arvostukset usein valtaavat ihmisen ja ohjaavat hänen harrastuksiaan.

Syntyminen jollekin voi olla vain seurausta keskustelusta jonkun ihmisen kanssa, ei sen kummempaa suostutusta tai suggestiivisen palopuheen lumoa. Uskonnolliset ja poliittiset puhujat tai kauppatieteilijät pyrkivät kuitenkin herättämään arvostusta, joka sitoisi ihmiset heille edullisiin tai heidän mielestään oikeisiin ratkaisuihin. Arvostukset valtaavat usein inspiraation lailla yksilön mielen, ja tämä voi olla myönteinen käänne yksilön elämässä; kyse ei välttämättä ole pelkästään vangiksi joutumisesta.

Huonommuuden tunne

Tunne huonommuudesta on moniselkoinen asia. Yksi tekijä on kuitenkin se, että ympäristössä on kuviteltua tai todellista epäarvostusta yksilöä tai hänen tekemisiään kohtaan. Epäarvostavassa ympäristössä on vaikea elää. Vähemmistöt joutuvat usein epäarvostusten kohteeksi, mikä nakertaa itsetuntoa. Tosin enemmistökin voi kokea epäarvostusta hallitsevan luokan taholta.

Suomalaisten väitetty huonommuuden tunne lienee perua historiallisesta epäarvostuksesta, jota on saatu kokea kansalle usein vieraiden hallitsijoiden taholta. Esimerkiksi vieraat kielet ovat tällöin olleet arvostetummassa asemassa, samoin kuin vieras elämäntapa ja hallitsevan luokan harrastukset. Oma ei ole kyetty arvostamaan uikoa tulevassa arvostuspaineessa. Tämä osoittaa, kuinka valtava voima arvostuksessa on ja kuinka pysyviä ne saattavat olla historiallisesti.

Omien arvostusten nostaminen valta-asemaan ja itsearvostuksen kohentaminen saattavat vaatia pitkän aikaa. Tässä esimerkiksi suomalaisilla on vielä työtä. Kun omat arvostukset ovat vahvoilla, niitä ei tarvitse korostaa ja niillä ei tarvitse elämöidä, niissä on omaa sisäistä merkittävää voimaansa.

Arvostukset ja psykodynamiikka

Monet edeltävät pohdinnat osoittavat, kuinka lähellä, suorastaan kiinteä osa

persoonallisuuttamme arvostukset ovat. Tällöin ne liittyvät luontevasti henkilön psykodynaamiikkaan. "Väärät" ja erilaiset arvostukset herättävät *vihaa* ja puolustautumista.

Poikkeavia arvostuksia kannattava yksilö saattaa kokea - tai oikeastaan kokee säännönmukaisesti - *häpeää* suhteessa toisiin, vallitseviin arvostuksiin nähden. Se voi olla joskus musertavaakin. Arvostuksia pyritään saamaan myös *vallanhimoisesti* vallitseviksi: "Tulkoon arvostukseni yleiseksi laiksi ja tuomittu on se, joka toisin arvostaa."

Menestys arvostusten suunnassa herättää *kateutta*. Kateus on varma merkki siitä, että yksilö arvostaa toisen saavutuksia, menestystä, kykyjä tai omaisuutta. Näin siitäkin huolimatta, että yksilö kieltääkin jonkin arvostuksen, jota ehkä arvostelee. Myös *pelko* liittyy arvostuksiin yksilön pelätessä arvonsa menetystä ja itsearvostuksen romahtamista.

Masennukseen liittyy usein arvottomuuden ja mielettömyyden tunne, sisäinen *tyhjyys*. Pettymykset ja turhautuminen kaatuvat niskaan, kun yksilö ei saavuta sitä, minkä on asettanut tavoitteekseen, tai muuten ilmassa on itsearvostuksen menettämisen uhkaa. Arvostukset ovat siis monella tavoin osa psykodynaamiikkaa, ihmisen dynaamista suhdetta todellisuuteen.

Kehittymättömät ja kehittyneet arvostukset

Tietty suvaitseva liberalismi on tärkeä lähtökohta, ts. tärkeä ihanne, arvioitaessa arvostuksia. Arvostuksia ei juuri voida asettaa paremmuusjärjestykseen. Silti, kaikesta huolimatta, meillä on sellainen tunne, että on olemassa kehittyneitä arvostuksia ja vähemmän kehittyneitä. Kamarimusiikkia pidetään monesti kehittyneempänä arvostuksena kuin iskelmämusiikkia. Balettia pidetään fiksumpana kuin nyrkkeilyä. Näin saattaa tietysti ollakin, mutta sitä ei suinkaan ole helppo perustella.

Arvostuksen perustelua voi yrittää, mutta se ei välttämättä vakuuta toista osapuolta, eivätkä perustelut ole suinkaan vedenpitäviä. Sellaista asiaa arvostaa, jonka hienoudet on oppinut ymmärtämään ja joka jostain syystä puhuttelee. Usein opimme arvostamaan jotain vasta harrastettuaamme sitä riittävän kauan ja ikään kuin nähtyämme, mikä siinä on arvokasta. Silti arvostuksesta, että on kehittyneempiä harrastuksia ja vähemmän kehittyneitä, ei voi luopua. Se liittyy kysymykseen, mikä on ihminen ja mikä on ihmiselle arvokasta. Tämä on itse asiassa tärkeä kysymys myös kasvatukselle.

Arvostukset luovat ristiriitoja

Kun syntyy erimielisyyksiä, saatamme kuvitella, että erimielisyys koskee tosiasiota. Näin ei kuitenkaan aina suinkaan ole. Erimielisyydet saattavat koskea pelkkiä arvostuksia. Siksi on syytä olla tietoinen erilaisista arvostuksista, vaikka näennäisesti ehkä keskustellaan

vain tosiasioista. Arvostustensa puolesta voi esittää perusteluja, myös tosiasiaperusteita. Toisaalta kuitenkin myös tosiasiat värittyvät monesti arvostuksien mukaan. Tosiasiaperusteita haetaan ainakin arvostuksia tukevasta suunnasta.

Kun sanomme, että jokin on merkittävä, tärkeä, ainutlaatuinen, erinomainen, hyödyllinen, se saattaa ainakin osaksi tarkoittaa vain, että arvostamme jotain. Puheemme yleensäkin viestii kätketyksi sitä, mitä arvostamme, aiheen valinnallaan, tyylillään ja sävyillään. Tämä on luonnollista, koska ihmisen toiminta perustuu arvostuksiin, mutta toisaalta olisi hyvä olla tietoinen arvostuksistaan.

Ihmisten väliset konfliktit liittyvät usein arvostuksiin. Sotiakin on käyty ja käydään erilaisten arvostusten vuoksi. "Vääräuskoisia" tai muutoin "väärin ajattelevia" on rangaistava. He ovat Jumalan hylkiöitä, jotka on parempi poistaa maailmasta. Oma uskonto, maailmankatsomus tai teoria saat-
taa tuntua ainoalta oikealta. Kaikkien on sitä kumarrettava, toisin sanoen osoitettava arvostusta sille.

Epäarvostus

Edellä on tullut esiin sana epäarvostus, mikä on arvostamisen vastakohta. Ihmiset ilmaisevat monesti ikävästi toisilleen epäarvostusta. Tämä liittyy usein kilpailuun ja omien saavutusten arvostamiseen ja muiden saavutusten vähättelyyn. Niin kuin arvostus epäar-

vostuskin voi olla perusteltua jostain näkökulmasta. Useimmiten se on kuitenkin vain yksilön hallitsematonta psykodynaamiikka. Epäarvostukseen liittyy usein vihaa ja jopa väkivaltaisia toimia.

Työ tuottaa arvoja

Työ on se ilmiö yhteiskunnan keskiössä, joka nimenomaan suuntautuu tuottamaan jotain, jota arvostetaan. Muussa tapauksessa työlle ja sen tuotteille ei ole kysyntää. Näin on ymmärrettävää, että työtä ja työntekijää myös arvostetaan. Arvostus ilmaistaan konkreettimmin palkkana. Ammattitaito on arvostettua, ja se luo myös tekijälle itsearvostusta.

Työstä maksettava palkka tekee mahdolliseksi hankkia arvostamia asioita, joten työllä on välinearvoa. Työtä ei arvosteta kuitenkaan vain välineenä, vaan sillä tuntuu olevan myös itseisarvoa. Työtä arvostetaan sinänsä. Näin työn puuttuminen, työttömyys, on monesti vakava isku itsearvostukselle, ei vain toimeentulolle.

Arvojen muutos

Usein puhutaan huolestuneena arvojen muutoksesta. Tämä huoli ei kuitenkaan aina ole oikeutettua, sillä kyse on usein pelkästään arvostusten muutoksesta, mikä on itse asiassa hyvin luonnollista eikä uhkaa yhteiskuntaa yleensä millään tavoin. Uudet sukupolvet ovat eläneet erilaisten tavaroiden ja virikkei-

den keskellä, ja on luonnollista, että he näin ovat oppineet arvostamaan eri asioita kun vanhempansa.

Voidaan tietysti olla huolissaan siitä, että kansainvälisten tuotteiden arvostus sivuuttaa kotimaiset arvostukset, mutta sillekään ei ehkä voida mitään, koska arvostamisen ja toiminnan vapaus vallitsee. On kuitenkin luultavaa ja jopa toivottavaa, että kaikenlaisien arvostusten harrastajia aina löytyy, sellaistenkin, joita pidetään kansallisina arvoina.

Arvojen muutosta arvostusten osalta on varsin vaikea ennustaa kovin pitkälle. Jos arvostukset osattaisiin tarkasti ennustaa, siitä olisi suuri apu yrityksille niiden suunnittellessa tuotteitaan. Tekninen kehitys, kehittyvä tieto ja muu arvostusten muotoutuminen on kuitenkin aina jossain määrin yllättävää; siksi tulevaisuuteen ei voi täysin varautua. On tietysti pitkäjänteisiä arvostuksia esimerkiksi ruokatottumuksissa ja elämäntavoissa, mutta odottamattomia muutoksia voi silti tapahtua ainakin pienessä määrin.

Arvostamisen reaktio

Maailma olisi täysin mielenkiinnoton paikka, jos arvot, varsinkin tässä käsitelty arvostukset, eivät sitä värittäisi. Ilmiöt eivät olekaan neutraaleja, vaan me tarkastelemme niitä siitä näkökulmasta, arvostammeko me niitä vai emme ja kuinka paljon. Arvostamista, arvovon määräämistä, ei oikeastaan voi välttää, se kuuluu ihmisen luonnollisiin

reaktioihin. Toisaalta *arviointi* ja arvostukset liittyvät toisiinsa, ja arviointi on välttämätöntä selvittääksemme elämästä.

Maailma olisi suorastaan tyhjä, jos asioita ei voisi luokitella arvokkaiisiin ja vähemmän arvokkaisiin. Me emme kykenisi asettamaan päämääriä, emmekä pystyisi tekemään valintoja ja päätöksiä, jos arvostamisen ulottuvuus puuttuisi kokemuksestamme. Täysin neutraalia suhtautumista on jopa vaikea kuvitella. Emme voi välttää ilmiöiden, suoritusten, tuotteiden ja palvelujen arviointia, se on suorastaan meidän refleksi.

Niinpä on painokkaasti sanottava, että ihmisen sielunelämään kuuluu arvostamisen perusilmiö. Se kuuluu meihin samalla tavoin kuin ajattelu ja ajatukset, tunteminen ja tunteet sekä lukemattomat niiden alalajit. Ihminen on siis luonnonvoimaisesti arvostava olento. Ympäröivä kulttuuri luo arvostuksen kohteita ja käsittelee todella merkittävästi sitä, mitä voimme ja osaamme arvostaa. Tähän arvostamisen sielulliseen perusilmiöön, reaktiotaipumukseen, ei ole vain osattu kiinnittää huomiota.

Arvojen tutkiminen

Arvoista on keskusteltu viime aikoina todella runsaasti. Niinpä on saattanut syntyä jo kyllästymistäkin aiheeseen. Kyllästymisen syynä saattaa tosin olla myös se, että arvoista on erittäin vaikea saada selvää kuvaa, koska arvojen

todellisuutta ei olla osattu jäsentää riittävän valaisevasti. *Ihmisen maailma on nimenomaan arvojen maailma.* Kun ihmisen kokemuksessa kaikki liittyy kaikkeen, on arvojen osuutta ja moninaisuutta kokemuksen osana hyvin vaikea tunnistaa.

Mielestäni me olemme kuitenkin vasta alussa arvojen tutkimisessa. Se on oikeastaan varsin kyntämätön sarja. Arvojen todellisuuden koko laajuutta ei ole oivallettu. Uskon kuitenkin, että tällekin alueelle löytyy uutta selkeyttä. Arvojen luokittelu avaa uusia jännittäviä kysymyksiä, joita ei aiemmin ole osattu asettaa. Edellä esitän huomautuksia vain yhdestä arvojen tärkeästä osa-alueesta, nimittäin arvostuksista eli kohdearvoista, mutta tietenkin muutkin arvot ansaitisivat seikkaperäisen tarkastelun.

Tietoisuus arvoista ja niiden tunnistaminen osana omaa kokemusta auttaa yksilöä arvioivampaan suhteeseen todellisuuteen. Arvot tietysti toimivat arvioinnin perustana olipa niistä tietoinen tai ei. Tiedostamatta ei voi kuitenkaan muuttaa suhdettaan asioihin enemmän omaan henkilökohtaiseen ratkaisuun perustuen. Helposti vain ajautetaan arvojen ja arvostusten viemänä - mikä sinänsä on aivan inhimillistä sekin.

Mikko Telaranta, pääsihteeri

AISTILLISUUS JA KULTTUURI:

MIES JA NAINEN TÄNÄÄN

(alustuspuheenvuoro 23.9.1996)

Tätä puheenvuoroa varten lueskelin edesmenneen Tampereen Yliopiston kanslerin, filosofi Armas Niemisen vuonna 1951 julkaisemaa kirjaa *Taistelu sukupuolimoraalista*. Prof Nieminen omisti koko pitkän ja tuotteliaan akateemiseen elämänsä juuri tälle kysymykselle. Vielä hieman ennen kuolemaansa hän suunnitteli laajaa kokonaisuutista tästä elinikäisestä haasteellisesta kysymyksestä. Lyhytkin vilkaistu mainitsemaani kirjaan osoittaa, miten laajasta, monisyisestä ja mielenkiintoisesta kysymyksestä on puhe. Monin tavoin huomaa, että teos on julkaistu lähes puoli vuosisataa sitten, mutta eri näkemysten ajattomuus tempaa lukijan nopeasti mukaansa niin, ettei ajan patina ilmaisussa häiritse lopulta lainkaan. Ja kuitenkin juuri tämän kysymyksen ympärillä on noista ajoista tähän päivään tapahtunut niin paljon, että voisi hyvin puhua jatkuvasta ja vyörymäisestä vallankumouksesta. Aihetta käsittelevien uutuuksien luettelo olisi mykistävä.

Tässä suhteessa mieleen tuli vääjäämättä latinan sanonta *Ars longa vita brevis*: elämä on lyhyt, taito/tiede pitkä. Yhteen ihmiselämään mahtuu vain kappale ihmisen vaellusta samalla kun sukupolvet ovat toisiinsa kulttuurin ja sen eri muotojen kautta laajassa ja pitkäikäisessä suhteessa. Nykyisessä tiedon ja julkaisujen tulvassa tahtoo vain olla vähän aikaa ja rauhaa nähdä asioiden laajempia ajallisia yhteyksiä ja kehityksen kaaria. Erityisesti tällaisen kysymyksen kohdalla, joka tuntuu luonnostaan olevan ihmistä innostava ja mukaansatempaava, on itsensä hillitseminen vaikeaa. Kyse on aiheesta, josta on vaikea puhua jo siksi, että se herättää aina voimakkaita tuntemuksia puolesta ja vastaan. Samalla mies-nais-kysymyksessä on kyse koko elämän

ydinkysymyksestä, rakkaudesta, jota hyvin voi luonnehtia ihmisen kyvystä kaikkein syvimmälle näkeväksi, kyvyksi nähdä siihen, mitä toinen ihminen ON.

Tätä kautta ajatellen on ilmeistä, että rakkauden muodot ja käytännöt, niin aistilliset kuin ei-aistilliset, liittyvät olennaisesti siihen laajempaan kokonaisuuteen, jota kutsumme kulttuuriksi. Aistillisuuden ja kulttuurin suhde on eräs peruskysymys koko elämää ajatellen. Tässä-ja-nyt oleva aistillisuus ”tapahtuu” laajassa kulttuurin kontekstissa, saa siitä virikkeitä ja muotoja, keinoja ja välineitä. Aistimukset eivät ole objektiivisia faktoja vaan hyvinkin syvältä kulttuurin, ihmiskuvan, perinteen ja arvostusten ohjaita. Esimerkiksi

puhtaasti sopimuksellinen tasavireinen musiikkijärjeselmämme vaikuttaa olennaisesti siihen, mitä pidämme ”kauniina” tai ”hyvänä” musiikkina. Aivan erityisen keskeiseksi ajattelen aistillisuuden ja kulttuurin suhteen uudelleenarvioinnin juuri tälle ajalle, jolle olisi mahdollisuus ehkä ensimmäisen kerran (länsimaiden) historiassa todella tutkia ja kehittää aistillisuutta rikkaamman ja hienosyisemmän kulttuurin synnyttämiseksi. Näin voi sanoa siksi, että nykyihmistä eivät enää sido (ei tosin myöskään tue) mitkään ehdottomat perinteet, tapanormit tai moraalikäsitkset, tabut. En sano, että nykyihminen on tabuista vapaa, mutta hänellä on poikkeuksellisen suuri vapaus kehittää kykyjään ja taipumuksiaan omaehtoisesti, riippumatta perinteestä, johon on sattunut syntymään.

Samalla juuri tämän ajan ongelma aistillisuuden suhteen on turtumuksen vaara, liiallisuuden tulvassa köyhtyvä aistien kyky, joka pahimmassa tapauksessa lopulta erottaa vain kaikkein karkeimmat ja alkeellisimmat aistiärsykkeet. Aistit voivat puutua ja ne voivat pinnallistua. Ihmisen kokemiskyky on verraten hidas ja siten aistiärsykkeiden suuri määrä pikemmin heikentää kuin vahvistaa kokemusta. Tässä eräs miehen ja naisen tehtävä tänään: aistien vaaliminen ja herkistäminen kaikkinaisten Muzakien hyökkäyksiltä. Aistillisuus tarkoittaisi näin aistimellista nyanssien tajua, aistien hienostusta, joka on jatkuvassa vuorovaikutuksessa

kulttuurin kokonaisuuteen. Kulttuuri voi ”vietellä” aisteja vivahteikkaaseen herkkyyteen. On luonnollista, ettei massojen kulttuuri voi tätä tehdä - muutenhan se ei olisi massoja liikuttavaa - mutta myös nykyinen massaviihteen dominoima länsimainen kulttuuri pitää sisällään vähemmän huomiota herättäviä hienosyisen aistillisuuden virtauksia. Vastuu aistiherkkyyden vaalimisesta on joka tapauksessa ihmisellä itsellään, kulttuuri voi sitä tukea, mutta silloinkin kun se ei sitä tee, tulisi ihmisen itsenäisesti vaalia ja jalostaa kykyjään.

Minun näkökulmani illan aiheeseemme, otsikkoon, jossa esiintyvät ihmisen molemmat sukupuolet sekä aikamääre ”tänään”, on realistinen. Haluaisin hahmottaa ja puhua todellisista mahdollisuuksista, elävästä ja elinvoimaisesta maailmasta, jossa me ihmiset, miehet ja naiset, voimme löytää syvästi tydyttävän rakkaudellisen suhteen niin lihallisella, aistillisella kuin hengellisellä tasolla. Tämä tarkoittaisi samaa kuin rakkaus vapaiden - kenties vapautettujen - aikuisten miesten ja naisten välillä, joiden suhdetta ei ole alistettu ulkoisesti asetetun päämäärän palvelemiseen, ei lisääntymisen, perheen, yhteiskunnan, uskonnon tai taloudellisten seikkojen palvelemiseen. Yhtä hyvin voisi puhua rakkaudellisesta suhteesta ELÄVIEN ihmisten kesken, siis ei pystyynkuolleiden vaan pulppuavien ja valppaitten, kuuntelevien, haistelevien, maistelevien ja kosketusherkkien ihmisten suhteesta. En

tarkoita viktoriaanista ihannetta pyörtyilevästä neidosta ja kalvokkaasta nuorukaisesta, jotka lakoavat pienimmästäkin ärsykkeestä, vaan vahvojen ja itsenäisten, ei kovisten mutta paatummattomien miesten ja naisten keskenäisen suhteen ihanteesta. Tämä ihanne ei ole kenellekään saavuttamaton. Elävä ihminen ei ole valmiiksi kirjoitettu vaan avoin mahdollisuus: tätä mahdollisuutta voivat sekä rakkaus että kulttuuri tukea ja luotsata niin miehesä kuin naisessa.

Jos haluamme puhua miehestä ja naisesta tänään, edellyttää se mielestäni puhumista siitä, mitä tosiasiallisesti ON, ei siitä, mitä ehkä jossakin voisi olla. Puheen pitäisi luoda yhteinen lihallinen ajallisuus tässä, ei ikuisesti saavuttamattomia toiveita lihallisuudesta vapautuneessa tuonpuoleisessa. Jos hengellisyttä on, sitä voi olla vain tässä ja tänään. Monessa tämän ajan filosofin teksteissä esiintyykin keskeisenä käsite ”inkarnoitunut ihminen”, jolla viitataan ihmisen monitasoisuuteen ajallisessa ja lihallisessa muodossa. Tämä käsite ei sulje pois ihmisen hengellisyttä, pikemmin se epäsuorasti viittaa siihen perinteisen kristillisen inkarnaatio -ajatuksen kautta.

Tässä tulen myös erääseen olennaiseen seikkaan miehestä ja naisesta tänään, seikkaan, joka sekin liittyy nyanssien tajuun. Tuo olennainen piirre koskee kieltä, yhteisen kielen löytämistä ja rakentamista. Kanssakäymisen kieli ei ole informaation kieltä. Se ei ole käskyjä ja komentoja; se ei ole

lainomaista säätämistä tai asiaproosaa vaan nimenomaan kommunikaatiota, communi-care, yhteisyyteen saattamista, intersubjektiivista (jälleen eräs tämän ajan filosofian termi), kahden itsenäisen ja toisiaan tarvitsevan ihmisen välistä luovaa yhteisyyttä, joka syntyy tässä ja nyt.

Kahden ihmisen rakkaudellinen suhde on tässä mielessä kielellisten merkitysten perusta, se, jossa merkitys ja kokemus voivat olla luovasti yhtä. Tänä miesten ja naisten tulisi oppia puhumaan toisilleen ja kuuntelemaan toistaan; heidän tulisi oppia olemaan puhumatta toistensa ohi. Tämä edellyttää valppautta ja alttiutta, aistivaa läsnäoloa. Jopa kuuntelun ja puhumisen sopiva suhde on mielestäni annettu sikäli, että Jumala on tehnyt meille kaksi korvaa ja yhden suun!

Usein kuulee sanottavan, että naiset ja miehet puhuvat eri kieltä, tai että ”naisten logiikka” on jokin aivan oma lukunsa. Näiden käsitysten taustalla on todelliset mutta eivät ylittämättömät erot. Kyse on enemmän siitä, mihin kielellä ja ylipitäen ajattelulla pyritään, siis mitä ymmärrys varsinaisesti on tai minkä miehet ja minkä naiset kokevat ymmärrykseksi. Femininiseen (oli se sitten miehen tai naisen kieltä) puheeseen kuuluu erottamattomasti vuorovaikutuksen ja yhteisymmärryksen syntymiseen tähtäävä perusoletus, joka siten aina liittyy myös juuri siihen tilanteeseen jossa puhujat ovat. Maskuliininen puhe (miehen tai naisen) on irrallisempaa tilanteisiin ja tuntoihin

nähdén. Saman maskuliinisen lauseen ja ajatuksen voi esittää periaatteesta milloin vain ja missä vain. Se pyrkii objektiivisuuteen. Sen voi vaikka nauhoittaa ja kuunneella millä tahansa korvilla missä tahansa - tai ainakin mies kuvittelee niin. Feminiininen puhe ei ole tällaista: sillä on selvemmat juuret, kehitysvaiheet ja hedelmät itse puhutussa tilanteessa, puhujissa, vuorokauden ajassa, mielentilassa - sanalla sanoen, elämässä. Maskuliininen ajattelu saattaa siten vaikuttaa jotenkin huvittavalta ja lystikkäältä, ehkä raivos-tuttavaltakin feminiinisestä näkökulmasta. Mihin se liittyy? - nainen saattaa ajatella. Sehän ei johda mihinkään, pelkkää puhetta/paperia. Tai häntä huvittaa se, että puhe on räikeässä ristiriidassa sen kanssa mitä mies on, missä me juuri nyt olemme tai muuta sellaista. Miehestä nämä ovat asiattomia huomioita.

Tässä mielessä maskuliininen kielenkäyttö on loogisempaa, se on lähempänä järjestelmiä, käskyjä ja dataa: se pyrkii jakamaan ja lajittelemaan tietoja tai puhtaasti spekuloidaan. Feminiininen kielenkäyttö puolestaan on lähempänä sekä runoutta että elämän realiteetteja, sitä mikä on ja mikä on syntymässä. Viisaus, Sofia, on yleensä feminiini, ja sellaisena muun muassa Goethe asetti "ikinaisellisen" ihmiskuntaa ohjaamaan.¹

Vaikka rakkaudessa kyse on kahden ihmisen välisestä yksilöllisestä suhteesta, heidän ja vain heidän yhteisestä suurteoksestaan, on toisaalta kyse samalla laajemmasta ihmisyyshahmottamisesta, ihmisenä olemisen merkityksen hahmottamisesta - laajimmin: luonnon ja kulttuurin sellaisesta hahmottamisesta, että ne yhdessä mahdollistavat hyvän elämän niin nykyihmiselle kuin tulevillekin polville.

* * * *

Pitkin matkaa olen jo korostanut käsitystäni siitä, että aistillisuus ja kulttuuri kuuluvat toisilleen ja ovat hedelmällisessä vuorovaikutuksessa toisiinsa. Tämän käsityksen myötä olen Freudin kanssa eri mieltä aistillisuudesta ja kulttuurista: Freud näki ihmisen vietteihin perustuvan rakkauden (ja viime kädessä kaikki rakkaus perustuu Freudilla vietteihin) ja kulttuurin, järjestäytyneen yhteiskunnan välillä ylittämättömän ristiriidan, ihmisen ahdistuksen syyn. Emotionaalinen ja rationaalinen, vaistonvarainen, aistillinen seksuaalinen rakkaus ja kulttuurin säätelemä sivistynyt elämänmuoto olivat Freudille välttämättömässä ristiriidassa, keskenäisessä "sodassa". Ihminen himoitsee ja haluaa luonnostaan seksuaalisuutta, jota kulttuuri ei voi sille sallia. Freud päätyi syvään kulttuuriin pesimismisiin. Hänelle sivistyneen kulttuurin ja eläimellisen, viettipohjaisen rakkauden välillä on ristiriita, josta ihminen selviää vain raskain uhrauksin:

¹ Kuten Dante, Guido Cavalcanti ja muut ns Fedeli d'amore -ryhmän edustajat, jotka puhuivat Madonna Intelligenzasta. Opillisesti tämä perinne johtaa Ibn Sinan ja Ibn Rushdin filosofisiin käsityksiin.

rakkaus poissulkee sivistyksen ja sivistys rakkauden.

Tietenkin esitän tämän kärjistetysti, mutta teen sen siksi, että Freudin eräs keskeinen ongelma oli juuri siinä, että hän ei nähnyt tai hyväksynyt selkeästi sitä tosiasiaa, että molemmat, niin seksuaalinen rakkauselämä kuin sivistynyt kulttuurielämä (järjestäytynyt yhteiskuntaelämä) tapahtuvat yhdessä ja samassa maailmassa ja vaikuttavat toisiinsa jatkuvasti luovasti. Tämän perusristiriidan lisäksi Freudin pakkomielelle biologispohjaiseen normaaliviettiin, heteroseksuaaliseen lisääntymiseen, esti häntä näkemästä seksuaalisuuden ja rakkauden muotojen kulttuurisidonnaisuutta ja siten monimuotoisuutta. Ja vieläpä tämän ns normaali-vietin sisällä Freud teki huikeita yleistyksiä ihmisen yleisestä ahdistuneesta seksuaalisuudesta, vaikka pikemmin hän kokemuksistaan olisi yleismaailmallisuuden sijaan voinut päätellä lähinnä vain tiettyjen vuosisadan vaihteen wieniläiskaupunginosien seksuaalikulttuurin ahdistuksen. Jopa Wienin sisällä näet voi hyvin osoittaa samaan aikaan eläneen huomattavan aistillisen ja eroottisesti monimuotoisen kulttuurin, jota esimerkiksi maalari Gustav Klimtin tuotanto edustaa.

Freudin kulttuurin ja aistillisuuden ristiriidan sijaan olisi minusta olennaisempaa painottaa molempien ilmiöiden monimuotoisuutta ja keskenäistä riippuvuutta. Sekä ihmisen seksuaalisuus että kulttuurit ovat sangen monimuotoisia ja molemmista löytyy niin ahdis-

tuneen rajoittavia ja puritaanisia kuin rehevän runsaita ja kaikkinaiseen aistiloon perustuvia esimerkkejä. Mikään fakta ei tue sitä olettamusta, että vain heteroseksuaalinen lisääntymisvietti selittäisi ihmisen monimuotoisen lemmenelämän.

Minusta Freudin sijaan voi sanoa, että hyvä rakkaussuhde on merkityksellisen kulttuurin synnyttäjä ja hyvä kulttuuri puolestaan tukee merkityksellisten rakkaussuhteiden kehittymistä. Voimakkaan kulttuurin tuotteet ilmentävät syvästi koettuja merkityksen elämyksiä aistillisin keinoin. Näin kulttuurin tuotteiden hienostuksen aste on suoraan verrannollinen sekä aistillisuuden eriytymisen asteeseen että ammatilliseen taidon jalostumisen asteeseen: mitä hienojakoisemmin ihminen kykenee erottamaan aistimellisia nyanseja siitä laajemmin hän kulttuurin tuotteissaan voi ”syleillä” elämän syvimpiä merkityksen lähteitä. Näin ei suinkaan aina tosiasiallisesti kulttuureissa ole. Yleensä jokaisessa kulttuurissa on omat tabujärjestelmänsä ja niiden mukaiset syntipukit, jotka saavat kärsiä ennemmistön tai kovaäänisimmän joukon demokratiasta, mutta se ei kumoa väitettäni rakkauden ja kulttuurin, aistillisuuden ja kulttuurin elintärkeästä yhteydestä.

Freudin käsitys ihmisen libidosta jonakin alhaisena viettinä ja ihmisen seksuaalisuudesta jonakin tukahdutetuna ahdistuksena on sittenkin vain Freudin käsitys. Esimerkiksi vertailuissaan eläinten seksuaalisuuteen Freud

osuu harvinaisen harhaan. Eläinten ”vapaa” seksuaalisuus tai ihmisen seksuaalisuuden ”ahdistuneet” perusmuodot eivät todellakaan ole tieteellinen fakta. Eläimiin nähden ihmisen seksuaalisuus on kautta aikojen ollut poikkeuksellisen runsasmuotoista ja vapaata ja on jopa painavia perusteita väittää, että juuri seksuaalisen monimuotoisuutensa ja kekseliäisyytensä ansiosta koko ihmislaji on noussut eläinten viettien kahlitsemasta kiimaseksistä vapaaseen eroottiseen kulttuurin ja siten ylipitäen korkeakulttuuriin. Voi esimerkiksi vain kuvitella sitä valtavaa aisti-ilon lisääntymistä, joka ihmisessä on tapahtunut kun hänen ihonsa vapautui täydestä karvotuksesta herkästi tuntevaksi paljaaksi ihoksi. Ihminen on biologisena olentona pikemmin ylieroottinen kuin kahlittu.

Monet nykypaleontologit ovatkin siitä mieltä, että ihmisen kehitys ja kulttuuri ovat saaneet alkunsa ja kehittyneet nimenomaan evoluutiosta ja luonnollisesta valinnasta huolimatta. Eräs tyypillinen esimerkki evoluution kannalta merkityksettömästä, mutta ihmisen kannalta ratkaisevasti vaikuttaneesta ”valinnasta” on älykkyyden kokeeminen ”seksikkäänä”, piirre, joka on ylittänyt eläimellisen vahvimman lihasvoiman ihannoinnin. Ihminen on koko olemassa olemisensa ajan itse vaikuttanut valinnoillaan ja mieltymyksillään siihen, millaiseksi ihminen on muodostunut.

* * *

Minulle olisi paljon helpompaa puhua kaikesta tästä vain miehen suhteen, koska edustan miehen puolta tässä asiassa. Minun näkökulmanihan on pakosti aina vain toinen. Toisesta ihmissyyden puolesta voi kokonaisuena puhua vain nainen. Toinen on minälle transsendentti, tavoittamaton ja kiehtova mysteeri: minä ei koskaan tule olemaan Sinä, ei lihallisesti eikä ajatuksellisesti. Mutta juuri ihmissyyden puolikkaana, ei enempänä eikä vähempänä, voi ihminen olla aidosti avoin toiselle, hänelle, joka en ole minä. Vain puolikas ihmissyys voi kaivata täyttymistä, vain vajaa voi tulla enemmäksi. Vain puolikas voi kysyä täynnä kunnioittavaa ihmetystä toiselta: kuka Sinä olet? Ja vain tätä kautta voi syntyä myös ”me”, ei neutraali joukko, vaan dynaaminen ”välitila”, jossa vuoropuhelu ja ymmärrys voivat syntyä. Eläimet eivät toisiltaan tällaisia kysele, narttu kuin narttu tai kolli mikä kolli, tuntuu siellä olevan kanssakäymisen maksimi. Sen sijaan ihmisen on olennaista tajuta, että meistä jokainen ajattelee vain toisena ihmissyyden puolena. Kukaan ei ole yksin koko ihmissyys. Tässä mielessä ihmistä ei ole yhtenä universaalina olentona olemassa. Itse asiassa yhtenä ei ole olemassa mitään. Elämää ei voi olla kuin vähintään kahdeksi eriytyneessä sukupuolisessa muodossa. Raamatun mukaan Aatami ja Eeva ovat ihminen. Kokonaisuudesta ihmissyydestä voidaan puhua vain sen kahdessa seksuaalisesti eriytyneessä muodossa.

Omasta maailmankatsomuksestani katsoen voin ajatella, että juuri tästä syystä meidät ihmiset on tähän elämään laitettu miehenä ja naisena, yksilöinä, ei kaksiloina. Se, mikä rakkauden voimasta toisessa ihmisessä voi toteutua on se ihmisen idea, ”täysihmisyyttä”, kokonaisuus, joka luojalla oli mielessään ihmistä elämään kutsuessaan. Rakkauden ykseydestä voi puhua vain kahden erillisen ja itsenäisen ihmisen suhteen. Rakastavaisten täydellinen fuusio voi olla romanttinen haave, mutta haaveilemalla emme pääse kovin pitkälle missään asiassa.

Ihmisyuden onnen todeksi eläminen lihallisesti erilaisina miehenä ja naisena on prosessi, jossa molemmalla sukupuolella on sekä ainutkertainen oma tehtävänsä että yhteinen kumppanuuteen perustuva suurprojekti. Miehet ja naiset samanlaistava tasa-arvo, mikäli se ymmärretään nimenomaan samantyyppisyytenä, tekee mahdolliseksi tämän suurprojektin toteuttamisen sillä aito kumppanuus ja liittolaisuus edellyttää selkeästi ainakin kahta erillistä, itsellistä ja toisistaan nähdessä erilaista osapuolta. Mikäli naiset ovat samanlaisia kuin miehet ja miehet samantyyppisiä kuin naiset, menettävät sekä mies että nainen oman ainutkertaisen mahdollisuutensa toteuttaa oman elämänsä tärkeimmän projektin: oman universaalinsa lihallistamisen juuri täksi naisen ja juuri täksi miehen elämäksi.

Minä olen syntynyt miessukupuoleen, mutta en silti ilman muuta samaistunut miehuuden ideaaleihin vaan nuo

ideaalit saavat minusta individuaation myötä ainutkertaisen lihallisen yksilöllisyyden, mieheksi ruumiillistuvan hengellisyys ja mieheksi hengellistyvän ruumiillisuuden. Fysiologia on annettu, identiteettiä ei. Minun ei tarvitse purematta nielaista kaikkia stereotyyppioita siitä mitä on olla mies - pikemmin kaikki, mikä on, tulisi transformoida juuri tässä-ja-nyt olevaan elämään, joka minun tapauksessani on väijäämättä myös miehen elämää. Tämä edellyttää niin ajatuksellista kuin aistimellista valppautta ja läsnäoloa, aitoutta, jolle stereotyyppit sukupuolirooleista voivat olla enemmän este kuin apu.

Tässä ainutkertaisessa prosessissa, jossa miehuus tai naiseus tulevat juuri tämän miehen tai naisen kautta käsin kosketeltavaan todellisuuteen, molemmat sukupuolet voivat auttaa ratkaisevalla tavalla toisiaan ja niin tehdessään he toteuttavat myös miehenä ja naisena ihmisyyden universaalista tehtävää, tädeksi elettyä elämää. Kuten kristillisessä ja juutalaisessa vanhatestamentillisessä opetuksessa kehoitetaan: rakasta lähimmäistäsi niin kuin itseäsi. Järjestys on välttämättä tämä: kyky ja mahdollisuus rakastaa itseä tule ensin, se on rakkauden ”onto-looginen” perusta (eli olemuksellinen ja ymmärryksellinen perusta). Lähimmäisen rakkaus on mahdollisuus, joka aukeaa vasta ”oikean” itsensä rakastamisen todellisuudesta. Mitä on hyvä tai oikea itsensä rakastaminen? - siinä pysyvästi keskeinen kysymys niin miehelle kuin naiselle. Miten olla

aidosti hyvä itselleen, jotta voisi olla sitä lähimmäiselleen?

Miehen kannalta olennaista lienee ymmärtää, ettei hän ole kaikki eikä Jumala suhteessaan luomakuntaan. Kennelläkään miehellä ei ole Jumalan näköalapaikkaa, josta voisi sanoa, miten elämä ja ihmisen asiat ovat. Naisen kannalta olennaista olisi taas tietoinen objektivaation kehittäminen suhteessa omaan itseensä; oman luontonsa hallitseminen subjektina niin, että nainen voi sijoittaa itsensä naisena - ei äitinä tai toisena miehenä - yhteisöllisyyteen. Olennaista esimerkiksi olisi, ettei valtaan tai asemaan pääseminen merkitsisi yksin maskuliinisten arvojen toteuttamista, vaan naisille sen pitäisi merkitä nimenomaan sellaisten arvojen asettamista ja toteuttamista, joihin juuri naisen luovat kyvyt avaavat mahdollisuuden.

Kumpikin sukupuoli voi kehittää itsessään ja toisessaan sitä itsenäistä mutta erilaista ihmisyyttä, joka tekee mahdolliseksi vapaan ja toista tarvitsevan rakkauden. Ilman hengellistä ulottuvuutta tämä ei olisi mahdollista - ja tämä on mielestäni uskontojen, kulttuurien ja aistillisuuden todellinen yhteys. Kumpikin sukupuoli tarvitsee ideansa, sen miten ja miksi minä elän miehenä tai naisena. Tuo hengellinen idea on se, jonka rakkaus voi nähdä ja viisaus toteuttaa ihmisessä (itsessä/lähimmäisessä). Kaikki perinteiset kulttuurit ovat antaneet ihmiselle jumalten ja jumalatarnten muodossa näitä sukupuolten olemuksellisia perusteita,

joiden mukaan perinteessä eläneen ihmisen kannalta myös lihalliset mies ja nainen ovat syntyneet. Perinteinen ihminen ei ole selittänyt jumalia omasta sukupuolisuudestaan lähtien vaan päin vastoin: jumalten seksuaalisesti eriytyneet muodot ovat antaneet ihmisen sukupuolisuuden syvimmän olemuksen avainkäsitteet, sen, mitä absoluuttinen maskuliinisuus ja absoluuttinen feminiinisyys ovat (esimerkiksi Shiva - Shakti -tyyppisellä opetuksella).

Tätä hengellistä ideaa voisi selvittää myös ajatuksella ihmisen ikoni-kaltaisuudesta. Toinen ihminen on kuin elävä ikoni, joka avaa ikkunan toiselle iäisyyteen nykyhetkessä. Jos pelkkä maalattu ikoni voidaan ajatella hengelliseksi kuvaksi, joka avaa "ikkunan" tuonpuoleiseen, iäiseen - niin kuinka paljon enemmän elävä ihmisikoni, tuo todella "käsittähty", tulisi nähdä sellaisena. Juuri tämä iäisyyden ja iankaikkisuuden intuitio ja läsnäolo on eräs ihmisrakkauden ainutkertaisista ydinelementeistä. Sen kautta tulee ilmeiseksi, että uskonnollinen puhe haudantakaisesta tuonpuoleisuudesta on vertauskuvallista: kyse ei ole tämän ajallisuuden jälkeen tulevastä onnelasta vaan itse ajan ytimestä, ajallisuuden ylittävästä täyttymyksen ulottuvuudesta. On itse asiassa hyvin omituista, että kulttuuriperintöme niin vähän tuo esille tätä ulottuvuutta ihmissuhteiden kauneimpana kruununa.

Sen sijaan biologinen rakkauden seuraus syntyy yhdessä yhdynnässä, muutama kiihkeä hetki, ja siinä se mahdollisesti on. Suvun jatkamista on siten vaikea perustella rakkauden tarkoituksena. Pikemmin kyse on rakkauden hedelmästä. Tämän oivaltaminen vapauttaisi etsimään ja yhdessä tutkimaan rakkauden teitä, sitä miten me olemme täällä toisillemme: elääksemme, antaaksemme elää ja auttaaksemme elämää kasvamaan ja kukoistamaan, tuntumaan ja maistumaan - iloissa ja suruissa - juuri tässä "in secula seculorum".

Tässä hyvin realistisessa ihanteessa tuonpuoleisuus ja tämänpuoleisuus löytävät toisensa ja elävät rakkaussuhteessa keskenään tässä ja nyt, ei taivaissa, ei eilisessä eikä huomissa. Tällaista saumattoman yhdessäolon elävää liittoa on helppo harjoitella ymmärtämään yksikseenkin mietiskelemällä mitä tahansa sellaista, jossa muoto (mask.) ja materia (fem.) ovat erotamattomasti toinen toisissaan: kukkiva kukka on klassinen tällainen meditaation väline.

JUMALANÄIDIN ALBUMI

Liisa Mäntymies: Neitsyt Marian kuva-albumi.

Kirjaneliö: Helsinki, 1996 s. 131

Maria askarruttaa minua, toteaa Liisa Mäntymies uuden kirjansa aluksi, eikä alkuunkaan perusteettomasti. Maria on oman poikkeuksellisen elämänsä vuoksi mielenkiintoinen henkilö. Mutta miten voi olla mahdollista, että kristilliset uskontokunnat ovat päätyneet erilaisiin käsityksiin henkilöstä, joka on niin keskeinen että ortodoksisella taholla puhutaan jopa Jumalansynnyttäjistä sekä katolisella taholla taas Kirkon Äidistä. Luterilaisuudessa Marian asemaa ja tehtävää ei ole erityisemmin korostettu. Millainen tämä henkilö on ollut ja millaisen elämän hän on elänyt ja mitä kokenut? Kuten Mäntymies kirjan alussa toteaa, avautuu varsinkin myyttiseltä ja psykologiselta katsantokannalta kiinnostavia kysymyksiä.

Mäntymiehen metodi teoksessa on ”yksittäisen ihmisen, kirjailijan ja naisen pohdiskelua siitä, millainen Maria oli ja millaista elämää hän vietti”. Keskeisenä aineistona on käytetty evankeliumeita ja niiden vähäisiä tiedonantoja Marian elämästä. Huomattavassa asemassa kirjoittajan aineistossa on tämän ohella apokryfisten evankeliumeiden välittämä käsitys. Teoksesta löytyy lyhyesti myös islamin näkemys Mariasta.

Olennaisen osan teosta muodostavat kuvat, jotka on valittu kertomuksen oheen. Kuten kirjan nimi kertoo, on kysymys kuva-albumista. Lähinnä Ma-

rian elämästä kertovista kuvista muodostuu tekstin rinnalle oma tarinansa ja oma syvyytensä. Pääasiallisesti on käytetty ikoneja ja vanhoja maalauksia, jotka ovat aiheeseen sattuvia. ”Helikopterimadonna” tuo

aavistuksen huumoria vakavaan aineistoon. Apokryfisissä evankeliumeissa kirjoittamisen ja kuvaamisen ote on vapaampi, miksipä ei siis niihin liitettävissä kuvissakin.

Teos piirtää kuvan Marian elämänsä kaaresta, jota sellaisena ei ole olemassa Raamatussa. Tässä mielessä teos on kiinnostava. Se tekee Mariasta ikään kuin kokonaisuutena henkilön. Hänestä muotoutuu enemmän persoona myös meille tavallisille luterilaisille, joilla ei ole varsinaista legendaperinnettä Mariasta ja hänen elämästään. Marian vanhemmat saavat hahmon ja hänen poikkeuksellisuutensa myös lapsena tulee esiin.

Rationaalisen teologian ja uskonnonopetuksen rinnalla soisi tarinoiden ja tunteisiin vetoavien kuvien elävän. Maailmasta syntyy erilainen kuva toisen ihmisen elämään eläytymällä. Mitä sitten, vaikka se ei olisikaan täysin totta? Elämys on olennaista. Jos se poistetaan uskonnosta, jää jäljelle aivan liian vähän.

Kirjan luettuana tulee sellainen tunto, että Liisa Mäntymies on laatinut kirjansa pidättyvästi, intoaan hilliten.

Taustalta ikään kuin kuumottaa halu paljon enempään samaistumiseen ja maailman näkemiseen Marian kautta. Miksei seuraavaksi vaikka romaani?

Taannoin eräässä radio-ohjelmassa Liisa Mäntymies yritti virittää keskus-

telua Marian kokemuksista ja tunnoista. Kuulijana hämmästyin keskustelun osanottajien haluttomuutta ymmärtää tätä näkökulmaa.

Esko Paakkola

Myönteisten elämäntaitojen koulutus

Koulutuksen tavoitteena on noin vuoden mittaisen koulutusprosessin avulla auttaa koulutettavia kehittämään myönteisiä elämäntaitoja ja kykyä ratkaista ongelmatilanteita. Tavoitteena on päästä hyödyntämään omat voimavaransa, päästä uusien kokemusten äärelle ja löytää ilo ihmisenä olemisesta.

Koulutukseen sisältyy kolme intensiivijaksoa (yht. 9 pv.), joiden aikana tutustutaan vuorovaikutuksen pelisääntöihin, henkiseen valmentautumiseen, ongelmien ratkaisemiseen ja mielikuvaharjoituksiin. Intensiivijaksojen välillä on pienryhmäprosessi (10 x 3 t), jossa syvennetään intensiivijaksojen teemoja, laajennetaan näkökulmia ja etsitään henkilökohtaisia ja käytännöllisiä sovellutuksia. Pääopettajana VTK, psykologi **Keijo Tahkokallio**.

Koulutus alkaa **26.2.1997**. Koulutuksen hinta 4100 mk.

KRIITTINEN KORKEAKOULU
Köydenpunojankatu 4 b, 00180 Helsinki
puh 612 1511, fax 680 2990

KOKOUSHUTSU

KRIITTINEN KORKEAKOULU RY:N SYYSKOKOVS

AIKA: perjantaina 13. joulukuuta 1996 klo 15.00

PAIKKA: Kriittisen korkeakoulun tilat, Köydenpunojankatu 4 b, 00180 Helsinki

1. Kokouksen avaus
2. Valitaan kokoukselle puheenjohtaja, sihteeri ja kaksi pöytäkirjan tarkastajaa
3. Todetaan kokouksen laillisuus ja päätösvaltaisuus
4. Valitaan johtokunnan puheenjohtaja sekä muut johtokunnan jäsenet erovuoroisten tilalle
5. Päätetään seuraavan vuoden toimintasuunnitelmasta
6. Päätetään yhdistyksen jäsenmaksujen suuruudesta
7. Päätetään seuraavan vuoden talousarviosta
8. Valitaan seuraavaksi tilivuodeksi kaksi tilintarkastajaa ja heille kaksi varamiestä
9. Jäsenmaksun viimeisen kolmen vuoden aikana laiminlyöneiden jäsenten erottaminen
10. Muut mahdollisesti esille tulevat asiat
11. Kokouksen päättäminen

Helsingissä marraskuun 27. päivänä 1996

Johtokunta

Huom! Esitykset toimintasuunnitelmaksi ja talousarvioksi vuodelle 1997 voi pyytää ennakoon itselleen Kriittisen korkeakoulun toimistosta.

KRIITTINEN KORKEAKOULU

Ennakkotietoja kevään 1997 kursseista

Äänen syvän ymmärtämisen ja kokemisen kurssit

Oman äänensä avulla voi saavuttaa syvemmän yhteyden kehoonsa ja tietoisuuteensa; hiljaisen ihmisäänen voima avaa mielen, rauhoittaa ja hoitaa. Perustuu prof. Igor Reznikoffin kehittämään menetelmään.

- **Alkeiskurssi:** Lauantai 25.1. klo 12.00-18.00. Opettajana laulunopettaja Kirsti Autio. Kurssimaksu 320 mk.
- **Peruskurssi:** Päivän alkeiskurssin käyneille. Joka toinen perjantai 31.1., 14.2., 28.2., 14.3., 11.4. klo 17.15 - 19.30. Opettajana Kirsti Autio. Kurssimaksu 300 mk.
- **Jatkokurssi I:** Joka toinen perjantai 24.1., 7.2., 21.2., 7.3., 21.3., 4.4. klo 17.30 -19.45 Opettajana Hilikka-Liisa Vuori ja Raisa Saloheimo. Kurssimaksu 360 mk.
- **Jatkokurssi II:** Joka toinen torstai 23.1., 6.2., 20.2., 6.3., 20.3., 3.4. klo 17.15 - 19.30. Opettajana laulunopettaja Kirsti Autio. Kurssimaksu 360 mk.
- **Hiljaisuuden syvä ääni:** 12. - 13.4. Heponiemessä. Kirsti Autio ja Helena Kolkki.
- **Kesäkurssit:** peruskurssi 10. - 13.6.97, jatkokurssi 16. - 19.6.97 Viittakiven opisto, Hauho. Opettajana prof. Igor Reznikoff. Kurssimaksu 980 mk + täysihoito 600 - 800 mk.

Löydä laulusi -kurssi

Oma ääni on ainutkertainen ja eräs kaikkein henkilökohtaisimmista ilmaisuvälineistä. Jokainen osaa laulaa, myös Sinä, joka olet sitä mieltä, ettei osaa tai jolle muut niin väittävät. Kurssi tähtää luovaan, vapautuneeseen ja iloiseen laulamiseen, pois kahlitusta laulunopetuksesta ja "oikea-väärä" -ajattelusta. Ääni on monipuolinen voimavara. Laulu avaa tiet tunteisiin ja luovuuteen.

- Kaksipäiväinen kurssi pidetään ke 19.3. klo 17-21 ja la 22.3. klo 11-17. Opettajana laulunopettaja Kirsti Autio. Kurssimaksu 490 mk.

Väri - ja kuvailmaisun mahdollisuuksia

- **Virkisty väreistä.** Rentouttava, elämyksellinen maalauskurssi niille, jotka kaipaavat myönteisten mielikuvien kautta kosketusta värien maailmaan. Kouluttajana KuvO Pirkko Hakkila. Tiistaisin 28.1., 4.2., 11.2. klo 17.15 - 19.30. Kurssimaksu 300 mk.
- **Sisäinen lapsi maalaa.** Anna sisäisen lapsesi viedä sinut maalaamalla mielenkiintoiselle matkalle lapsuuteen. Tule kuuntelemaan mitä sinussa oleva lapsi tahtoo kuvillaan kertoa. Opettajana taiteilija, kirjailija Nelly Jurvelius. Lauantai 8.2. klo 10.00 - 16.00. Kurssimaksu 350 mk.
- **Kauneuden hiljaiset kuvat - Quiet Images of Beauty.** Tutustu Kaukoidän sivistänteen mustavalkomaailmaan. Jinin ja Jangin, pimeyden ja valon kohtaamisen kuvat voivat heijastaa koko luomakuntaa. Kouluttajina KuvO Pirkko Hakkila ja taiteilija Zhi-Chun Xiong. Tiistaisin 25.2., 4.3., 11.3., 18.3. klo 17.15 - 19.30. Kurssimaksu 360 mk.
- **Luomisen värit.** Alun pimeyteen tuli valo, valon ja pimeyden kohtaamisesta syntyivät värit, luomisen sydänyönnöistä maailmat ja SINÄ, ihminen. Luo oma luomiskertomuksesi maalaten. Opettajana taiteilija, kirjailija Nelly Jurvelius. Tiistaisin 1.4., 8.4., 15.4., 22.4. klo 17.15 - 19.30. Kurssimaksu 400 mk.

Kaikille väri- ja kuvailmaisun kursseille osallistumisesta saa 10 % alennuksen, kahdelle kurssille osallistumisesta 5 % alennuksen kurssimaksuista. Tarvikemaksu sisältyy kurssimaksuihin.

Rohkeasti puhumaan

31.1.-1.2. klo 9.00-16.00. Kurssi on tarkoitettu Sinulle, joka haluat oppia hallitsemaan jännityksesi, valmistelemaan esityksesi alitajuntaa hyödyntäen, haluat tietää, miten ylläpitää mielenkiintoa, miten havainnollistaa ja mikä merkitys on sanallisella ja sanattomalla viestinnällä. Kurssimaksu 900 mk. Kouluttajana fil.kand. Mari Aulanko.

Tunteet voimavarana

Kurssilla opetellaan kuuntelemaan tunteiden viestiä, jolloin niiden torjuminen käy tarpeettomaksi ja siihen tarvittu energia vapautuu muuhun käyttöön. Tunteet tuovat tärkeän viestin tilanteesta. Ne ovat ystäviä, jotka kertovat tarpeesta muuttua jostakin, jotta taas jaksaisi eteenpäin. 10.2., 24.2., 10.3., 14.4. klo 18.00-20.00. Kurssimaksu 450 mk. Kouluttajana lääkäri, lastenpsykiatri, psykoterapeutti Tuulikki Saaristo.

Meditatiivinen kirjoittaminen

Meditatiivinen (tai dialoginen) kirjoittaminen on työväline sekä ajattelun että ilmaisun kehittämiseen ja harjoittamiseen. Menetelmä ei vaadi erityistä kirjallista lahjakkuutta. Harjoittamisen motiivi on oppimisen ja muuttumisen tarve. Tiistaisin 2.4., 9.4., 16.4., 23.4., 30.4. klo 17.30 -20.15. Kurssimaksu 580 mk. Kouluttajana fil.maist. Riitta Suurla.

Uni ja todellisuus - seminaari, Mandala workshop

7.-8.6.97 Vähäkylä, Vihti. Persoonalliseen kehityksen tähtäävää syvällistä työskentelyä unien, kuvien, värien kautta itsetuntemuksen syventämiseksi ja elämän rikastuttamiseksi. Kurssimaksu 690 mk + täysihoito. Kouluttajana Ph.D. Léo Matos.